

ובשליתה היוצאה מבין רגליה ובבניה אשר תלד" וכו' (דברים כח, נז). מנהג כל אב ואם באשר הם ללכט למחרקים ולסכן נפשם בצדיה להביא טרף לעוליהם, כאמור הכתוב "היתה כאוניות סוחר ממחרך תביה לחמה, ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחוק לנערותיה" (משל, לא, יד). הדברים פשוטים ואין צורך להאריך בהם. אך הוא בטבע האנושי הבסיסי של האדם באשר הוא אדם, ובזה אכן שום הבדל בין אב לאם. ודאי שהורים ימצאו מרצונם מזונותיהם שלהם בשבייל שלועליהם יהיה אפילו מעבר למזון ההכרחי, ואף בשבייל חוגים ומופתרות וכדומה שאינן הכרח. וכך הדריכנו חז"ל (חולין פד, ב):

דרש רב עירא, זימני אמר לה משמיה דרבביامي זימני אמר לה משמיה
דרבי אסי: מאי דכתיב טוב איש חנן ומלה יכלכל דבריו במשפט - בעולם
יכאל אדם וישתה פחתה ממה שיש לו, וילבש ויתכסה بماה שיש לו, ייכב
אשרתו ובניו יותר ממה שיש לו, שנן תלוי בו, והוא תלוי במני שאמור והיה
העולם.

ותמה הגאון מבראך רבבי אריה יהודה ליב הלוי בלב אריה' שם, וכי מניין יש לו
לספק לאשתו ובניו מלבושים יותר ממה שיש לו? ותירא:
הינו ממה שמצוצם עצמו לאכול ולשתות פחתות מכדי היכולת, מזה יכול
לפזר על אשתו ובניו יותר מכדי יכללו, דאל"כ מאין יבוא עוזרו לכבדם יותר
מאשר תשיג ידו... ובכחזה אמרו בכתובות עשה צדקה בכל עת זה הון אשתו
ובניו.

אם כן, זה שההורים דואגים לילדיהם יותר מאשר לעצםם, ומוכנים לחסוך מפתחם
על מנת ברעב ולא לראות את בניהם גועעים, טבע העולם הוא, ומוסר בסיסי הוא.
וכאן מונח מוקש גדול. יש מקום לטעות ולהשוו כי בה"ד יכפה את ההורים
להתנהגות הבסיסית הנ"ל, וממילא במקרים שקיים חשש של מיתה ברעב או
הזדקנות לצדקה נכפה את האב ואת האם לחתת את פיתם ולמסור את נפשם למען
ילדיהם **בעל כוחות**. ומכאן מגיעים לעתים קרובות לאבוסור גдол, שנוטלים מהאב
את כל מmono, ונשאר הוא בעירום וחוסר כל, ובבלבד שלילד היה מזון משובח ובספק
גדול, ביגוד כפי צו החברה והאופנה, שכארה, האב משועבד לדרכו בנו. אך על כן דא
שאינו אמיד נאמר (ב"ב, ח, ב) "ופקדתי על כל לוחציו, ואמר ר' יצחק בר שמואל
בר מرتא משמיה דבר ואפילו על גבאי צדקה". ומפורש בירושלמי (קידושין א, ז)
שאפיקו חבות האב כלפי בנו הנלדים מדאוריתא, האמורים במסכת קידושין הנ"ל,
אין לכופו עליהם. וזה לשונו:

הרכבת ארכיאולוגית

הרב אוריאל אליהו

חייב מזונות האב –

רק לצרכים בסיסיים ורק לפיה יכולתו¹

בבתי הדין ובבתי המשפט עולה מדי יום בינו שאלת חייבו של אב במזונות ילדיו
כאשר הוא עני, או ששכרו נמרך, והוא מתקשה לעמוד בתשלום דמי המזונות. מהי
אחריותו של האב למזונות ילדיו? האם הינו כבעל חוב? האם חייו קודמים לחוי
ילדיו? לשאלת זו מצטרפת השאלה מהו שיעור המזונות בו חייב האב מן הדין, האם
כعني שבישראל ובמזונות הכהרים בלבד, או לפי רמת החיים המתאימה לרמתה
הסוציאקונומית של המשפחה הספציפית?

נקדים ונאמר: משפחה היא ברית, ברית בין האיש והאשה, בין ההורים לילדיהם ובין
הילדים להוריהם. משפחה במחותה כוללת דאגה אמיתית בין חבירה, בין בני הזוג
ובין ההורים והילדים. הילדים מחובבים בכבוד הוריהם ובדאגה לשלוום ורווחתם,
"מאכל ומשקה, מלביש ומכסה, מכניס ומוסיאה" (קידושין לא, ב), וכך גם על ההורים
לדאוג לשלוום ורווחתם של ילדים יוצאי חילציהם – "למולו, ולפדותו, ולמדדו תורה,
ולחשאו אשה, וללמדו אומנות, ויש אומרם אף להשטו בימים" (שם כת, א). וחובות
אלו הינם חובות מוסריים ואנושיים בסיסיים, שאינם צריכים שום חיב דיני-הLECת' כדי
שהאדם ינהג על פיהם. אף בעלי החיים, ואפילו האכזריים שבהם, דואגים ומרחמים
על בוניהם. אין הבדל בזוה בין בן לבת ולא בין האב לאם – שם שמצופה מהאב לדאוג
ליילדי בפרט בהיותם חסרי ישע ויכולת 'רחרם אב על בניים' וכו' (תהלילים קג, יג, טו). כל
ויתר היצפיה מהאם, 'התשכח אשה עליה מרחם בן בטנה?' (ישעה מט, טו). כל
אב ואם יעדיפו את טובת ילדיהם וחיהם על פני חיים שלhem. כך האיש קירבי את
עצמם למען חייה של אשתו והאהה תקריב את חייה למען בעלה, ואף לא עלה אדם
על דעתו כי הכלל של 'וחי אחיך עמק' – חייך קודמים לחץ חברך' (ב"מ סב, א) יכול
גם ביחס ליצאי חילציו או לאשת בריתו, וכל אב ואם ימסרו את נפשם כדי להציל את
יצאי חילציהם. על יעקב אבינו נאמר "הוא עובר לפניהם", ובכללה מתואר מצב כה
קיצוני של רעב עד שאים שהייתה רכה ועונגה "תרע עינה באיש חיקה ובבנה וביתה

¹ להשלמת הדברים והרכבתם מומלץ לעיין במאמרי 'שיעור גובה המזונות הרואוי' 'שיעור גובה המזונות הרואוי – המשך', 'omeznot katuni katuni' – צדקה או חייב משפט, הלכה וחוק אזרחי'
[אפשר לקבל אותם בפניה אישית למיל של. א."א].

אחר² והוכחנו כי ילד ממוצע צריך מזונות ומלbos ושאר צרכim בסכום של כ- 700-800 ש"ח בחודש, וזה הרבה מעבר למזונות עני שאיתם מכחיב הש"ע. ואcum"ל. עתה נדון בנידון דיזון, דהיינו בשאלת מה היחס בין יכולת או יכולת האב, לבין חובתו לשלם מזונות לבני. כוונתנו איננה למה שהבאנו לעיל, דהיינו כיצד ראוי לאב ואם נורמליים לה坦היל ואיך עליהם לדאוג לילדיהם גם כשם עניינים, שבזה אין הבדל מוסרי טبعי בין האב לאם, ואדרבה, מצופה מהם שתחרם על יוצאי חילצה יותר מהאב ולא תשליך אותם על אביהם לבדוק בבחינת 'יאירוד' ילדה ובנוי מהתא שדי' (כתובות מט, ב), אלא אנו צריכים לדון מה ההלכה מחייבת את האב גם נגד רצונו, ומה ביה"ד יכול לחייב ולהוציא ממנו בעל כורחו. צריךLOC זכור כי חובות הבן בכבוד הוריו ובdagנתו לרווחתם עולה על חובות האב, לבניו מבואר ביה"ד רנא סע' ג: "קידים פרנסת אבי ואמו אם הם עניינים, והם קודמים לפרנסת בניי", ובודאי שהבן כשהינו בן דעת וכ"ש כשהינו בר מצוה אסור לו לקחת מאביו הדוחק 'יעיכל וחדי', בעוד אבי 'טווחן בריחיים' ונאנך תחת על המזונות. בשיח הזכויות הרדיקל של תרבות המערב זכויות הילד קודמות לכל דבר, והוריו, ובפרט אבי, צריכים לרകוד לפי החלט שלו ולספק לו את כל מאווויו ושגינויו. אבל היהדות דורשת להיפר, שהילד הוא זה שיכבד את הוריו וידאג לרוחות מולדיו שהו שותפים עם הש"ת ליצירתו והבאתו לעולם ולהם הוא חב את חייו, והוא זה שצריך לדאוג לכל מחסורם, ואביו קודם לאמו (קידושין לא, א), ולומדים בגמר מגוי עד היכן כיבוד אב, ושיש לו להפסיד הון כסף ולא לצער את אביו (שם).

אם כן, מהו חייב המזונות שהטילו חז"ל על האב? חייב המזונות נחalker לשנים, האחד מוסרי כנ"ל, והשני חייב מדינה שהינו בר כפיה. דהיינו, מכיוון שלידי הקטנים הינם חסרי ישע ואינם יכולים לדאוג לעצם, חייבו חכמים את האב מן הדין ובבעל כורחו לספק להם את המינימום הנדרש, לא לפני עשרו, מעמדו ובבודו, אלא, כדי צורכיים בלבד (שו"ע אה"ע סי' עג סע' ו, וח"מ וב"ש ריש סי' עא), דהיינו שיש לאב לוזון ולהלביש את ילדיו מן הדין בכך צורכם **כעני שביראל**, ושיעור זה, ורק זה, ניתן לגבייה בכפיה ע"י בית"ה. מעבר לכך, מעבר לצורכיים הבסיסיים, האב בטוב לבו ובחירותו יכול להעניק לילדים ולפנק אותם כפי יד ה' הטובה עליו ובהתאם לדרכו החינוכית, אולם לא ניתן בשום אופן לכופו על כן. וזה המחבר בס' עג סע' :

בנוי ובנותיו עד בני שיש חייב ליתן להם כסות וכל תמייש ומודור, ואיןנו נתן להם כפי עושרו אלא **כפי צורכן בלבד**.

וכפי שביאר בחלוקת מחוקק שם ס' ק' :

דזוקא גבי אשתו דרשין מקרה דעתה עמו וחיב לכבודה יותר מגופו, אבל

² 'מאמר שיעור גובה דמי המזונות הרואוי' ומאמר 'שיעור גובה דמי מזונות - המשך' לעיל הע' .

מה למצאה או לעיבוב [מיבועא לי' אם מצות האב על הבן למצאה לחוד וקרא עתה טובה קמ"ל לאב לעשות כן לבנו, או דלמא אפילו לעכב וכופין אותו עלvr (קרבן העדה)], נשמעינה מן הדא, בר תרימה אתה לגבי רבי אימי אמר ליה פ"ס לאבא דיסביני אתה [בר תרימה בקיש מרבי אמי שישכני את אבי להשיאוasha], פיסיה ולא קביל עליו [ורובי אמי לא כפה אותו עלvr]. הדא אמרה למצאה, אין תימר לעיבוב הוה ליה למופניה. וכן פסק כירושלמי בש"ת הרשב"א חלק ב סי' שכא:

אבל בכור שהורר ויש לו ולא רצה האב לפדותו הוא חייב לפדות את עצמו וכופין אותו ולא את האב. שדבר זה למצואה נאמר ולא לעיבוב. וכן נראה לי ממה שאמרו בירושלמי בפרק דקדושים בגין מצותה הבן על האב, גרסינו התם מה למצואה או לעיבוב, כלומר מה שאמרו שמצוות אלו לאב על הבן למצואה בלבד ולא לעיבוב או אפילו לעיבוב. נשמעינה מן הדא, בר גראדא אתה לגביר אמר ליה פ"ס לאבא (דיסכנו) [דיסביני]. אתה אמר ליה ולא שמע ליה, הדא אמרה למצואה, אין תימר לעיבוב הוה ליה למופניה. ע"כ. ונראה שעיל כל מצאות הבן על האב השניות שם, למולו לפדותו להשיאוasha למדדו תורה בלבד. שאם כן היה להם לפרש ולהוציאו להשיאוasha למצואה או לעכב.

וכן נקט ר"ש מקינון בספר הכריתות ח'יה שער באות מה, וכן פסק בש"ת דבר אברהם ח'ב סי' א אות ו. וכ"פ בש"ת דברי שלום לרבי שלום יצחק מזרחי (שהיה דאין ביה"ד הגדל) חלק יו"ד סי' קלט, עי"ש שהבא מחלוקת בין מילה ופדיון הבן אי נקטין כרש"א או שהירושלמי עוסק רק בחלוקת מהמצוות, אך לכ"ו ע"כ בחייב למדדו אומנות וכד' אין מי שסביר שכופין את האב. וכן כתוב בנטיבות המשפט לגר"ח אלגאז על דבר רבו ירוחם נתיב כג חלק ה, וכ"כ בלב אריה הנ"ל שיש להבדיל בין חייבים שביד בה"ד ובנסיבותו לכפות בין חייבים מוסרים שאסור לביה"ד להתערב בהם, ודין הcosaפה עלvr הרוי הוא גזול ועתיד ליתן את הדין.

לפיכך, שומה עלvr בה"ד לבודק שני דברים בטרם יתערב ויפסוק דין בכפיפות תשלום מזונות. ראשית יבודק ויתבחן בה"ד מהי יכולת האב, ושנית יבחן בה"ד בכלים מקרים ממהם צורכי הילד האמיטיים, ומהם המרכיבים שעלייהם ניתן לכפות רק באב שיש לו יכולת. כבר ראינו לעיל בירושלמי שא"פ שהאב מחוייב ללמד בנו תורה ואומנות ולהשיאוasha וכד' בה"ד יכול לנשות ולפיכיו לעשותvrvr לא ניתן לכפות עלvr, וככתוב בקרben העדה ושירוי הקרבן שם שאף על לימוד אומנות לא ניתן לכוף, ולפיכך כל התשלומים עboro הוצאות חינוך וק"ז חוגים וכד' צריך להיות בהסכמה ולא כפיה. ובענין המזונות והכסות ושאר צרכים ועלותם הריאלית הארכנו ובוות במוקם

אשרו עליה עמו אבל לא יורדת עמו, אלמנה ובניה יורדים אבל לא עוליין, הופעלין עלין אבל לא יורדים, הבית לא עולה ולא יורדת.

וכפי שפסקו הרמב"ם הלכות אישות יט, יא והש"ע סי' קיב סע' ו, זו"ל: האשה פוסקין לה לפיה כבודה וכבוד בעלה, ולבת פוסקין לה דבר המספריך לה בלבד. ושם לה הדיא ביארו שה"כ שם", או בלשונם שם "דרך שפוסקים", הינו לעניין תוקף הגבייה, ולא לעניין שיעור קצבת המזונות. וכ"פ בית שמואל שם ס' ק: ואין זנין אותה לפיה עושרין, כמו"ש בס' ע' ג' לעניין כסות. וכ"פ מגיד משנה הלכות אישות פרק ג' הלכה ו': ולא האשה בלבד וכו'. זה פשטוט שהפרנסה והכסות הרי הן מזונות, וכן הזכירו בגמרא בהרבה מקומות פרנסה בכלל מזונות. וכתיב רבינו ואני נוטן להם כפי עשו, לפי שלא הזוכר חילוק בין העשיר לעניין אלא באשה. ופשטוט הוא.

וביאר במעשה רקה הלכות אישות פרק ג' הלכה ו', שפטוט החילוק הוא משומש שתוקף חייב מזונות קטינים נמוך מותקף חייבו לאשתו. וזה: יוזע שדעת רבינו שמזונות האשה הם מדאוריתא כמו"ש בריש פ"ב והכסות בכלל הפרנסה, משא"כ בבניינו דין חייבו מדאוריתא כלל. וק' ל. וכן פסק בש"ת הרשב"ש סי' תקב: ולענין פסיקת מזונות הבית כפי מה שצרכה ולא כפי עישרו, יפה דעתך, וכן כתוב הרמב"ם ז"ל בפי"ג מהלכות אישות, וכן היא בספרaben העוז, וכן הסכים הרוב בעל מגיד משנה זה ז'ל, דזוקא באשתו הוא דארמיין עליה עמו ואינה יורדת. וכ"פ בש"ת לב מבין להר"מ בירדו סוף סי' קלח: מ"מ איןנו נוטן להם מזונות אלא פחותים, כמו' משרה אשתו ע"י שליש, ואפלו אם הוא עשיר אין צריך ליתן מזונות בניו לפי עישרו אלא כפי עיניו. ובדין דחייב על הסמ"ג לרבענו בעל כנה"ג לאוין פ"א (דף טור ג') כתוב לדעת מהר"ם מרוטנבורג ועוד ראשונים אפשר לד"יק שחייב כפי כבודו וועשרו מדין מזונות אשתו כדעת הר", אך מסיק וכותב:

ומיהו כיון דנפק מפומה דהרב"ם ז"ל לאפלו בבניו ובנותיו הקטנים איןנו נוטן להם אלא כפי צורכם, אע"פ שנראה מכל הנך רבוותא שכבתית דנותן להם לפיעשרו לעניין מעשה אין לנו כח לעשות נגד הרמב"ם, חדא, **דמספיקה לא מפיקין ממונה**. ותו, שהרי אפשר כל הנך רבוותא ז"ל לאפשר ליישב דבריהם בדוחק כדברי הרמב"ם ז"ל. וכיון דלא איתמר בפירוש בדבריהם אלא מכללא אמרה, והרמב"ם כתוב בפירוש דיןינו נוטן להם אלא לפיעשרם, הכל נקייןן.

עכ"פ גם הוא מודה שף' לשאר הראשונים שיתכן שהם חולקים על הרמב"ם היינו בהיותה אשתו, אבל אם מתה או התגרשה לכ"ע חייב כפי צורכן בלבד. וז' "

שם:

ומיהו במזונות הבנות דלאחר מיתה [של האם] מודינה דיןינו נוטן להם אלא לפיעשרם

בני אם נתן להם כדי צורכן הבהיר יוצא בזה.

אמנם, יש הרוצחים לומר שאין זה שנותן להם כדי צורכם בלבד כאמור רק במדור וכסות ולא במזונות, ונימוקם עם, שהרי במזונות אם ניתן מעט הרי שהאם לא תעמדו על עצמה ותיתן להם משלה, נמצא דלא גרע מאורחין ("ארחי פרח") שחייב ליתן לה מזונות כדי שתוכל לחתם להם ולא תקנץ ממאכליה. וראיה לדבר מלשון הרמב"ם בהלכות אישות פרק יב הל' יד והש"ע סי' עא סע': **"כשם** שאדם חייב במזונות אשתו כך הוא חייב במזונות בניו ובנותיו הקטנים עד שהוא בני שש שנים", ולדעתם גדר וגובה שיעור מזונות יליו הינו בהתאם לעוישרו כפי שחיב לאשתו. ויש שפסקו כר' לחומרה שמקור החיב הינו מכח חייבו לאשתו כנ"ל, אמנם גם הסוברים כן ידו לאחר הגירושין, שהוא פטור ממזונות אשתו, ודאי שלילדיו חייב מחיב עצמאי ושונה, כשיטת הרא³ שאפלו בפנויו וארסה חייב, אך במקרה זה ודאי שחיב בצד' צורכם בלבד, ולא עדיף חייב מזונות מדין חייב כסות ומדור³. בש"ת אגרות משה אה"ע ח' סי' קו חילק בין מזונות וכסות, וככתוב שבחייב מזונות לאשתו [נשואה] יודה הרא³ שיש חייב נוספים כדי פרח" לzon את ילדי, וחידש דההינו במזונות, משא"כ בכשות הרי לא ניתן האם את כסותה שללה לילד, עי"ש. ופשיטה דבמקום שאינו חייב במזונות האם, כגון גירושה או פנוייה, יודה האג"מ שאינו חייב אלא מכח דעת הרא³ וכפי צורכם בלבד. אכן גדויל האחרונים כתבו שהאב חייב, גם בהיות אשתו עמו וגם לאחר הגירושין, רק בצד' צורכם של הקטנים ולא לפי עישרו, ותריצו את דברי הרמב"ם "כשם" וכ"פ באופנים שונים. ואCMD".

וכ"כ חילקת מהחוק סימן עא ס' ק:

לא נתבאר אם די שנותן להם במזונות **כל דחו או צריך לzon אותם** כשם שהוא זן את אשתו והם עולמים עמה, עי' בר"ש כתוב שמדין מזונות איין נגעו בהם היה משמע קצת שcharkeit לzon אותם במזונות שנותן לאם, אבל להרא³ שבדין הבא על הפנואה סוף סימן זה שאע"פ שאינו חייב במזונות שללה חייב הוא במזונות בנו הנולד ממנו, משמע קצת שאין הבן נגרר אחר אמו. ועי'

בסי' עג ס' ו גבי כסות ה"ה מזונות, ועיין לקמן סי' קי"ד סע' ו.

בדבורי מוכח גם כן שדין חייב כדי צורכם [בלשון הח"מ: מזונות כל דהו] נכון כבמיוחה כבמיוחה כסות ומדור, בודאי לשיטת הרא³ שהלכה כמותה. וכשם במזונות כמו' בחייב כסות לzonה איןנו חייב לפיעשרם כבודו וכבודה אלא רק מינימום ממשרה אשתו ע"י שליש, כך גם בחיב שחייבוה חז"ל בילדיו הקטנים איןנו חייב יותר מהמינימום. מקור הדין נמצא בירושלמי כתובות ה, ו:

³ במקום אחר הארכנו להוכיח שחייב זה שלאחר מיתה או גירושין הינו חייב קלוש. עי' מאמרי' מזונות קטנים – חייב משפטי או צדקה' (לעיל הע' 1).

כשהוא עצמו משתכר בבניו או עני **לכ"ע** לא נחייב אותו לzon מעבר לרמת החיים שלו עצמו. ופושט הדבר כי מעבר לצרכיהם הבסיסיים עני בישראל או כבניו, שבו הינו מחויב מן הדין, ראוי לאב שיתן כדין צדקה ד' מחסרו אשר יחסר לו, אך בה"ד אינו יכול לכופו לכך. ו"א שאדרבה טוב הדבר שתת הצרכים האלו יתנו האב **בעצמם** לידי בזמןם שהם אצלו, שיידעו להכיר לו טובה וייחיו קשרים אליו, וכי שmbקשים אבותות רבים.

אמנם בבתי הדין נהגו רבים לחייב כפי עישרו וככסם שחיב' באשתו, וכתוב במשפטים שמואל מהדו"ב ס"י ג' אות י' שהוא מדי' צדקה 'די' מחסרו אשר יחסר לו'. אך הדברים תמהים ביותר, כי זהו נגד כל הפסוקים שכתבו בפירוש שאי אפשר לחיב'ו, ופשיטה גם לפ' שיטות יש לנוכח את האב כדין צדקה רק באם הינו עשיר ואמיד גдол, וכן לא יותר מוחמש נכסיו (ועיין בהז' בתשובה הגם שאלול סימן כ, ובאריכות הרבה ובוטב טעם בווכוח בין הגאנונים ר'א"א אדרי ור'צ' לו), וכ"ש **שאין לחיבו יותר ממה שהוא מוציא על צרכי של**, שהרי לכו"ע אין חיב' לzon את לידי בrama גבואה משלו, וכ"כ שם הגרש"ב ורנר שאם הוא מנהיג עצמו בנסיבות/APILO שהוא עשיר גдол אין לחיב'ו לzon בניו ברווחת.

עכ"פ פשטוט הדבר, כפי שריאנו, שרוב ככל הפסוקים לא עלתה על דעתם לחיב'ו מעבר לכדי צורכם, ופשיטה שלנו אין כח להוציא ממון/APILO בחלוקת שcolaה וכ"ש כאן שהוא כנגד כל הפסוקים ונגד ש"ע ורמב"ם, כפי שכתב בדינא דחי' שהובא לעיל.

יתירה מזאת, יסוד גדול בדיון הוא שאין לחיב' את האדם מעבר ליכולתו, ולכן, גם חיב' מינימלי זה הינו אך ורק **באב שיש ביכולתו לzon את ידי'**, **וזאת לאחר שיבת לו בכדי לפרנס את עצמו**. הסברה היא שמצוות ילדים אינו חוב כספי שהאב לילדיו כלווה ומזיק וכדומה, אלא חייב לzon ולדאוג לילדים, וכן האב קודם במצוותיו לילדיו. וכך מצינו בגמרה מפורשת בחולין פד, א"ל חמץ וללחם ביתך – לחמן קודם ללחם ביתך", וכן פסק הרמא"ב בי"ד ס"ר רנא ס"ג "פרנסת עצמו קודמת לכל אדם". לפיכך בטרם חייב בה"ד את האב בכספיה לzon את ידי'/APILO לפי המינימום האמור לעיל, יש לנו להסביר לאב בכדי מחייבתו. וכ"ש שיש להסביר לאב בכדי מחייבתו טרם שחייבו להעביר כסף לגירושתו לכלכלה לדי' כשם אצלה, שהרי מחייבתו אליהם כשםם אצלו והוא **היחידי** שיכל לzon גבואה ממחויבותו לzon כשםם אצלם וגם היא יכולה לzon אותם [ולא נאריך במסגרת זו בחלוקת הרמב"ם והרשב"א אף בקטני קטנים האם יש חיוב כשייש להם יכולת לzon ממוקם אחר, ובשיטת האחרונים הסבורים שאילו ראה המחבר את דברי הרשב"א היה חזר בו, כפי שפסק בדברי משה אמריליו ח"א ס"י מה].

צורך כן דיון תלוין במצוות אשתו אלא מתנאי ב"ד הם נזונות, ולא מצינו שחילקו בין עשר לעני אלא דока במצוות אשתו והדומה להם. וע"ע אוצר הפסוקים ס"י עא עמ' 106. העולה מכל הני רבוותא שהאב חייב לzon את לידי' רק בכדי צורכם ולא כפי עישרו, והדברים פשוטים. עתה יש לדיק עוד בדברי הרמב"ם והמחבר, שהרי כתבו בלשונם "**כדי צורכם**", ובס' פ"ב סעיף ו כתוב:

הגראשה אין לה מזונות אף על פי שהיא מניקה אתธนา, אבל נותנת לה יותר על שכחה דברים שהקטן צריך להם מסכות ומאכל ומים וסיכה וכיוצא בזה.

ובידים מעל גיל 6 כתוב שכופין אותו מדי' צדקה, באיש אמיד לצדקה נתן צדקה המספקת להם. ולבנותיו אחרי מותו כתוב המחבר בסימן קיב סע': וזה האשה פוסקין לה פי' כבודה וכבוד בעלה, ולבת פוסקין לה דבר המספק לה בלבד. ואילו בבת אשתו כתוב שנוטן לה כדין המשרה אשתו ע"י שליש, והוא עני شبישראל. ויש לשאל האם כדי צורכם או דבר המספק להם מקביל למשרה אשתו ע"י שליש, כלומר מזונות הילדים שהאב מחייב בהם הינם עני شبישראל, או שמא שייעור שונה הו, וא"כ מה הגדרתו. ואכן בפסק' דין רבנים חלק ט עמוד 259 העלה הגר"י קאפק ספק זה ולא הכריע. וזו:

הרי הלכה מפורשת היא שאין האב חייב לzon את בנו לפי רמתו ובודאי לא לפי רמת אשתו הגראשה, אלא לפי צרכיו (ראה ס' ע"ג ס"ו). ואשר למושג לפי צרכיו אם עני شبישראל או כבניו או כבניו או שככל זאת יש להתחשב ברמת שני ההורים גם יחד והרגל של הבן, אין כאן מקוםו.

עליל הבאנו משוו'ת לב מבין שנקט בפשטות ששיעור 'משרה ע"י שליש' הנאמר בעני شبישראל הוא השיעור המחויב במצוות ילדים גם בעשר شبישראל, וכ"ג מלשון החלקת חוקק הנ"ל שיעור "כל דהו", ולפי זה מדובר על שיעור מינימילי ביותר, ואין הבדל בין בת אשתו לבני ובנותיו. אמנם יש שחילקו וסבירו "**כדי צורכם**" הינו שיעור גבוה יותר, דהיינו צורכם **בהתחשב ברמת הכנסתו של האב**, אך ברווח שלא מדובר על מדידת הצורך לפי כבודו ורמת המהיה שלו, שזה החיב' באשתו בלבד. ועיין בפסק' דין רבנים חלק ט עמוד 256-255 באורך.

העליה מהנה"ל, שינוי מחלוקת האם מחייבים אותה לzon את ידי' כפי עני شبישראל, דהיינו שמחוייב בראשית מוצרים סגורה ומינימלית המופיעה בהלכה של משרה אשתו ע"י שליש, והוא מzon עניים בלבד, אך סוברים החלקת חוקק והלב מבין, או שמחוייבים אותו כפי צורכי אדם או ילד **בבניו/APILO אם האב עשיר**, וכ"ש

ונראה דאם באשתו פטור ולא נחשב בעל חוב, כ"ש בבניו הקטנים ודאי שמן הדין אינם בגופו, ולא שייך לחיקו לחלק עם את סעודתו היחידה בכפיה, וייזנו מן הצדקה.

בנוסף לכך, אף אם נעז פנינו לחלק על דברי קודשם של חז"ל בחולין פד הנ"ל, ועל המהרשד"ם ורעד אמרת שופריה דייעקב הנ"ל, ונאמר שחוות האב לzon את ידיו הינה אבסולוטית אף אם ימות בראעב, משום שחובתו לצאצאי קודמתו לחיו שלו, הרי בפועל גם על ידיו הקטנים עצם אלו גוזרים حرפת רעב ביוםיהם שהם עצמם שהרי כל ממוניו עובר לאם של הקטנים האל. ואכן כבר שמעתי דינימ הסבורים כי צרכיהם הפיזיים של הקטנים לצורך באבא הנוכח ופועל בחיהם, ולפיכך סבורים הם כי נכון הדבר שהקטנים יהוו האם, והאב יממן את כלכלתם, מה ששולל את אבהותו בפועל. דברים אלו הינם נגד המושכל הפשוט, כי טובתו המוחלטת של הקטין היא נוכחות ממשותית של שני ההורים בחיו, וכי יהיה לו אב שמח, מעניק ונונן, וכבר כתבו זהה מאות מחקרים [עיין בספר הנם הדינים התשע"ח עמ' 137-135 והערה 4 שם]. טובה זו קודמת לכל רוחחה כלכלית, כל עוד יש לילד מה לאכול ואני גוע בערך ח'. ואמנם בתויו"ט בכתובות פ"ד מ"ז כתוב:

אם תאמר, ואי אינו אמיד מה מוציאים ממנו. ויל' כמו בחיק האשה,
דאפילו אי ליתליה אלא מזוני דח' יומא חייב למזינה מנינו או למייל בהדה
במאי דأكل כמ"ש בטור סימן ע', אבל ואי אינו חייב להשכיר עצמו בפועל
לפרנסם אפילו לסברות ר' אלהו שכותב שם בטור דבasha חייב, דהתם הינו
טעמא דמספר כתובה נלמד Ана אפלח וכו'...

אלא שכבר ביארו באוצרה פ' סימן ע' נד שהפוסקים הנ"ל חולקים על תויו"ט, וכן נראה פשוט מדברי הפרישה שהбанו לעיל, וממילא אין הלכה כמותו. ובפרט שדברי התוויו"ט אלה לא הובאו להלכה בפוסקים, ואילו דבריו בסיפא שאין חייב להשכיר את עצמו כן הובאו בפוסקים, מכאן שבמה שהוא חייב אף עני לפרש את ידיו כמו את אשתו אין הלכה כמותו. ועוד, אפילו לדברי תויו"ט בלשנא השניה "א"א לכופו אלא למייל בהדיה, דהינו שבניו הקטנים יאכלו מפתו יחד עמו, אבל לא שניטול ממנו ארוחתו וניתן להם.

ועיין שורת הדיןocr כרך י' עמי' נת שמאיר להוכיח שהאב לא חייב ללוות כסף על מנת לפרנס את ידיו, וכ"פ בפ"ד ר' כרך טז עמי' 351 [ישם כתבו דבasha נשואה שחייב במזונותיה ולוותה הרי שחייב הבעל לפרועו מבואר בכתובות קז, ה'ה לבניה לדעת הר"ן דמזונות ילדים הנם מכח חובו לאשתו, אך אינו גוע לגירושה]. ולפי זה אפילו אם נאמר שחייב לzon את אשתו ואת ידיו מכח חובו לאם בדברי הר"ן יתכן לומר שאע"פ שאין לו כרגע יכולת לגבות מביתוח לאומי וכשיעור יחויר לביטוח הלאומי

למעשה, אין ספק שאדם המשתכר שכיר מינימום של 5000 ל"נ נטו שנחייב אותו בדמי מזונות ומדור אפילו במינימום האמור לעיל, ורק"ז בן בנו של ק"ז אם נחייב בדמי המזונות המקובלים בכיה"ד ובכיה"מ"ש ובנוסף לכך אף בהוצאות חינוך, פערתו ומעון, הרי שאדם זה ירעב ללחם עצמו, ולכן במצב זה האב פטור מדמי המזונות לחלוין, וגם כשיורו לו לא יחויב לרוטואקטיבית. כך פסק בש"ת מהרשד"ם חלק יורה דעה סי' קסו, ז"ל. ועתה אני אומרDMA מה שפיק ביד האיש הזה לפרש את בניו או אין ספיק בידו, אם אין ספיק בידו פשיטה שאפילו קטני קטנים אין לכוף אותו, וכי מון הسلح נוציא מים"?... וכן כתוב בש"ת זרע אמרת ח'ב י"ד סי' קח: דבר תימה, דהיאן יזונם משלו אם אין לו, הלא בשל עוזר ונפל עוזר, דמאן יוישיעם"? וכך פסק בש"ת שופריה דייעקב סי' ס שאפילו בקטני קטנים לא ניתן לחיק את האב אם אין לו. וכ"פ בש"ת שושנים לדוד (צאביה) אה"ע סי' כב:

שмарחר שאין לאל ידו... הדבר פשוט שאין עליו שום חייב מזונות ואפילו לבת הקטנה... והגמ שמצינו להרב ט"ז סי' עא ס'ק א' זול' חייב אדם לzon אפילו איינו אמוד, וכן הבא הרב"ש... עם כל זה נראה לקוצר דעתך דהאי איינו אמוד בממון הראו ליתן צדקה המספקת להם אבל סוף סוף אמוד ליתן המועט שאינו מספיק, אבל בשאיו אמוד ליתן כלום אפילו בתוך שיש ש עליו חייב מזונות אפילו לחם ולפטן.

שם הכריע שופריה דייעקב, שלא מבעיא دمشق התקנה אין עליו חייב, אלא אפילו התחייב מעצמו חייב הוא בטעות ויכול לחזור בו. וכען זה פסקו הגרא"י קאפק, הגרא"מ אלהו והגר"ש מזרחי בפ"ד ר' ט עמי' 355:

ביחס לגובה מזונות הבית הקטנה (פחות מבת שש). נכון הדבר שהסכום הוא אפסי לפי יוקר הכללה היום במדינתינו, אך הרי הדבר תלוי בחוכחות על גובה הכנסתו של האב. הדרך פתוחה לפני האם להגיש תביעתה לביה"ד האזרחי להעלות את גובה מזונות הבנות בכל עת שתמצא הוכחות על גובה הכנסתו האב. הדרך פתוחה לפני האב להגיש בקשהו לפני בה"ד האזרחי ולהוכיח את אי יכולתו להשתרך ולהרוויח לפרנסת בנותיו.

וכ"כ פרישה חושן משפט סימן צז ז"ל:

dmזונות אשתו בין למאן דאמר שהם דאוריתא בין למאן דרבנן, על כל פנים מסתברא דלא חייבתו התורה ולא חכמים בתורת חוב, דהינו להריעיב נפשו וליתן מזונות לאשתו על כל פנים כדיין בעל חוב, אלא חייבתו תורה או חכמים להיות אשתו בגופו, דהינו ליתן לה שארה וכוסתה כמו שמאכיל מלבייש נפשו, ואף שקנו ממנו בקניון סודר על כתובתה ומזונותיה מכל מקום לא נקנה כי אם על פי מה שחייבתו תורה וח'ל וככפי הנהוג.

ההלהכה והתקנה. וכך אמר ל' הגרא"א אברוזיל ראב"ד ירושלים (בדימוס), כי אמר גם הוא בכנס דיןים שחייב מזונות שלא כדין הינו גול גמור. דברי חז"ל חמורים דין שבשל חביב לחייב אתנו לדעת היטב כיצד לחביב, את מי לחביב ובאיזה סכום לחביב, לפיכך, בה"ד בבאו להוציא ממון חייב להיות זהיר ומודיק מאד, הדין רשאי להוציא ממון רק את מה שההלהכה מחייבת בכספי, ורק ממי שהלהכה מחייבת, דין המוציא ממון באומד הדעת וללא בדיקה מדוקתק, הן של צרכי המקובלין (הקטנים) והן של יכולות ההווים, הרי זה בכלל 'גס לבו בהרואה' שידועים דברי חז"ל עליון. וכבר כתוב הרמב"ם כי כיום אין מי שיכל להוציא באומד הדעת (סנהדרין כד, ב):

משרבו בתדי דין שאין הגונים, ואפילה היו הגונים במעשייהם אכן חכמים ראוי ובעל בינה, הסכימו רוב בתדי דין ישראל שלא יփכו שבועה אלא בראה ברורה... ולא ידונ הדין בסמכת דעתו ולא בידעתו כדי שלא יאמר כל הדiot לבי מאמינן לדבריה זה ודעתו סומכת על זה...

סוף דבר, דין המזונות הינם מהמלכות הקשות שבמקדש הדיננות, לא ניתן להוציא מהאב לא לבדוקו היטב את יכולת האב ואת צרכיו שלו ולאחר מכן את צרכיו לידי הבסיסים.

לסיכום:

- חייב מזונות קטינים הינו כפי צורכייהם וכענין שבישראל.
- חובה להשאר לאב כד' מחייתו.
- אב עני פטור ממזונות קטינים מן הדין ולא ניתן לכופו בביה"ד, אך ראוי לו שיעשה כל מסמץ לzon את ידיו, ואם אין יכול בואו הילדים אל האב והוא יחולק איתם את לחמו.
- אב עני הפטור ממזונות לא נוצר אצל חוב, ולא ניתן לוות מאדם פרטיא או דרך ביתוח לאומי וכדומה ולה חייב להשב כשירוחו לו.

כדין אשתו שלותה, הינו נשואה, אבל בגרושה ודאי שאינו חייב לה מזונות, וחיבורו לבנים הינו תקנה עצמאית לשיטת מהרא"ם והרא"ש וסייעתם. הרי שגם אין לו כרגע הוא פטור לגמרי ולא נוצר עליו חוב, וכ"ש בקטנים מעל גיל שיש שהוא מדין צדקה לית דין ולית דין שעוני פטור ולא מחייב ללוות ולא נוצר עליו חוב, והוא הדין לפי דעתנו שגם מתחת גיל שיש החייב הינו מדין צדקה, ובמקום אחר הארכנו בדיין זה. עייןocha פ' שם שא"א לחיב את האב לחזור על הפתחים או לצאת לעבוד בשביל לzon את לדיג, ואף לשיטת מנחת יצחק דס"ל לחיב בחר הינו באשתו נשואה וכשיתות הר"ג, אבל בגרושה מודה שא"צ לחזור על הפתחים. ואע"פ שפשות שרואין לאב לעמוד בחובתו המוסרית, ולמסור את נפשו ואף לחזור לעבוד או לחזור ולהשכיר את עצמו כפועל בצד לzon את ידיו כנ"ל, אך ביה"ד בשום אופן לא רשאי לכופו על קר ולא ליטול את מה שאינו לו וע"י קר לחיביו ממילא לצאת לעבוד או לחזור על הפתחים.

דין המזונות הינם דין נפשות. דין המחייב פחות ממה שההלהכה מחייבת יתכן שפוגע בקטנים, אך המחייב יותר ולו בשקל אחד הרי זה גול את האב ועלול אף לפגוע בחיי ממש, וכבר ידועים דברי חז"ל החמורים בעניין דין הנוטל מזה ונוטן לזה שלא דין וכפי שכתו הרמב"ם הטור והמחבר ושאר הראשונים. זו"ל הטור הלכות דיןין סימן ח סעיפים ה-:

ויראה הדין כאלו חרב מונחת לו על צווארו וכאילו גיהנם פתוחה לו מתחתיו, וידע את מי הוא דין ולפנוי מי הוא דין וממי הוא עתיד ליפרע ממנו אם הוא נוטה מקום הדיין, שנאמר אלהים נצב בעדת אל בקרב אליהם ישפטו, ואומר ראו מה אתם עושים כי לא לאדם תשפטו כי לא להילם. וכל דין שאיןנו דין דין אמרת לאמיתו גורם לשכינה שתסתלק מישראל, וכל דין שנוטל מזה ונוטנו לזה שלא כדין הקדוש ברוך הוא נוטל ממנו נפשות.

ועין בספר נס הדינין תשע"ה עמוד 486 בדברים שאמר הגאון הרב שלמה משwon קראלייך, אב"ד ת"א ופתח תקווה⁴ בכנס הדינין תשל"ט, וע"ל:

מה שהזכירו שיש צורך ברכחנות על הילדים שהיו מופקדים, אי מושם הא אי אפשר עדין להוציא ממון, אמרתני פעם מי שمرחם על הילדים ועל האישה יציאה מכיסו כסף וישם, אבל לחיב את האב להוציא ממונו כסף זה נקרא גול.

דברי הגרש"ש קראלייך שהיה מחשובי וותיקי הדיננים ובב"ד שנים רבות ברוריהם, כי לא ניתן בשם הרחמים על הילדים לעשוך את האב שלא כדין, והדברים נכונים הון לעניין החיב מעבר ליכולת האב והן לעניין חיב מעבר לצרכים בסיסיים אותן חייבת 4 שימוש בדיניות ארבעים שנה, והיה חבורם להרכיב של הגרא"ע יוסף ורבה של פותח תקווה הגרא"ר כא.

כפייה על הוצאות לימוד תורה, חינוך ואומנות

כתב המחבר (במאמר שפורסם בהערה הראשונה סוף ע' 47):

כבר רأינו לעיל בירושלמי שאע"פ שהאבلزم בלהימן בנו תורה ואומנות להשiao אשה וכד' ביה"ד יכול לנסות ולפיסוס לעשות כך אך לא ניתן לכפות על כה, וכתבו בכרbn העדה וש"יר הkraine שם שאך על לימוד אומנות לא ניתן לכוף, ולפיכך כל התשלום עבור הוצאות חינוך וכ"ז חוגים וכד' צריך להיות בהסכמה ולא כפייה.

אקדמים ואומרים: יש הבדל בין כפייה על מצות עשה, לבין דינים הדנים ע"פ ההלכה והחוק בתקנת המזונות. השאלה האם אפשר לכפות על האב לקיים מצות עשה ולהחייבו למד את בנו תורה או למדו אומנות אינה קשורה לחוב המזונות, שהוא מיולי צורכיהם של הילד או הילדה. אכן רשותם הכספי של הילד משתנית עם הזמן. דיני ישראל לדורותיהם הבינו שכפי שצרכיך לדאוג לילד לאוכל, ובזמןנו גם לחשמל למשל, כן יש צורך לדאוג גם מה שיעשה בזמןו הפנוי, שהרי שעמום מביא לידי חטא. בימינו גם האם בדרך כלל יוצאת לעבודה עד לעתותי ערבית, וצריך לדאוג שמשיחו ישגיח על הילד. זאת ועוד, בארץ קיימים חוק חינוך וחובה שלמעשה ממשן חלק גדול מההוצאות החינוך, וההורמים משלימים סכומים זעירים מתוך הוצאות האלו. לכן גם תשלום על קיטנות או חוגים הם לא פחות מדמי שמירה, ואולי בכלל כלולים בחוב רפואי, כי אלמוני הם היו נספות לאב גם הוצאות על בריאות הנפש. המחבר ביסס את דבריו שאי אפשר לכפות על הוצאות לימוד תורה, וכותב (סוף ע' 46):

ומפרש בירושלמי (קידושין א, ז) שאיפלו חובות האב כלפי בנו הנלמדים מדאורייתא, האמורים במסכת קידושין הנ"ל, אין לכופו עליהם. זה לשונו: מה למצוות או לעיכוב [מיבועא ליה אם מצות האב על הבן למצוחה לחוד וקרא עצה טוביה קמ"ל לאב לעשות כן לבני], או דלמא אףלו לעכב וכופין אותו על כה (kraine העדה)], נשמעינה מן הדא, בר תרימה אתה לגבי אימאי אמר ליה פיס (kraine דיסבini) [בר תרימה ביקש מרביAMI שיכנע את אבי להשיאו אשה], לאבא דיסבini ואב לבן עליי [ובבי אמי לא כפה אותו על כה]. הדא אמרה למצוחה, אתה פיסיה ולא קביל עליי [ובבי אמי לא כפה אותו על כה]. הדא אמרה למצוחה, אין תימר לעיכוב זהה ליה לכופנה. וכן פסק בירושלמי בש"ת הרשב"א חלק בס' שכא: אבל בכורו שהוכר ויש לו ולא רצה האב לפדותו הוא חייב לפדות את עצמו, וכופין אותו ולא את האב, שדבר זה למצוחה נאמר ולא לעיכוב.

והוסיף עוד שכן נראה לו ממה שאמרו בירושלמי בפ"ק דקדושים גבי מצות הבן על האב, דגرسין התם:

הכח ותקומתיה

הרב דוד ברוך לאו

חוב מזונות הילדים*

הקדמה
כפייה על הוצאות לימוד תורה, חינוך ואומנות
חוב מזונות קטינים הינו כפי צורכיהם וכגען שביישראלי
דברי סיום

הקדמה

על נושא חוב ההורים מזונות הילדים כתבתי עם חבריי בבית הדין הגדול, הרב אליעזר איגרא והרב מיכאל עמוס, פסק דין ארוך ומקיף*. גם הרכבים אחרים של בית הדין הרבני הגדול דחו באופן חד משמעי את פסקי הדין שיצאו מתחת עטו של הדיין הרב אוריאל אליהו בנושא זה, אך שעניינו רואה מקום להרחב בכאן כאשר המעין יכול למצוא במקומו ולראות כל מה שנכתב בנושא זה, ושם גם יראה שאין להסתמך על דין ייחד במקום שכד' דיני בית הדין הגדול דחו את דבריו.

אבל ראוי לומר, בשם דיני ישראל, להתייחס לכך ביטויים שהופיעו במאמר, כגון "ומכאן מגיעים לעיתים קרובות לאבסורד גדול, שנוטלים מהאב את כל ממונו, ונשאר הוא בעירום וחוסר כל, ובלבך שלילך יהיה מזון משוכב ובשפע גדול, בגין כפי צו החברה והאופה, וחוגים ובילויים וכל שאר מותרונות המקובלות בדור השפע והנהנתנות, שהרי, לכוארה, האב משועבד לרווחת בנו". ראשית, אין בمعרכת בתיה דין דין שחושב שיש ליטול מהאב את כל ממונו, ולהשאיו בעירום וחוסר כל. כמו כן, אין דין במערכת דין שמכמתו ליטול את ממונו האב. הביטוי שנכתב בתוך הדברים "ומכאן מגיעים לעיתים קרובות לאבסורד גדול" לא היה ראוי להיכתב. מסירות נפשם של דיני ישראל למען הילדים אינה מתעלמת מצורכיהם של האב ושל האם. כל ניסיון להציג את הדברים אחרת חוטא לאמת ומוטה מאגדות שאינן מגיעות מבית המדרש. האגדה של דיני ישראל היא תורה', שנמסרה על ידי ראשונים ואחרונים, ונפסקה בשולחן ערוך ועל די פוסקי הדורות.

במה שמדובר אתייחס לכך ענייני ההלכה המופיעים במאמר.

* תגובה למאמרו של הדיין הרב אוריאל אליהו 'חוב מזונות האב' שהתפרסם ב'המעין' גיל' 240 [טבת תשפ"ב; סב, ב.] עמ' 45 וילך.

1 יסודות חיובי מזונות וגדימות, מעדן של התחייבות למזונות שבסכם והעלויות לביטולן או שינוין מכוח שינוי נסיבות ואומנד דעת המתחייב - 1241751-2- ביה"ד הגדול.

וכן דעת הגר"א (אות ח) "וכייפין כי, כמ"ש בפ' הכותב (פ"ו) בד"א במל"תכו". להבנת המחבר שע"פ הרשב"א אי אפשר לכפות "מצותות הבן על האב" לכאהורה הרשב"א סותר את עצמו, שהרי כתב במפורש בתשובה (ח"א סי' תעב): "מצווין למי שידע למלול לדידתו מוחר רחמנא, וזה שיש לו אב ואין ידו משגת ליתן שכרו הרוי הוא כמו שאין לו אב, ובית דין מחויבין למלול. וזה שהוא יודע למלול ואין אחר שידע עליו חל החיבור יותר, ואם איןנו רוצה בית דין קופין אותו". והובאו דבריו בשילוחן עורך (ז"ד הלכות מילה סי' וסא ס' א):

אם לא מל האב את בנו, חייבים ב"ד למלולו. ואם לא מלווה ב"ד, חייב הוא, כשיגידיל, למלול את עצמו. ואם לא מל, חייב כרת. הגה: ובכל יום עוברים בעונשיין אלו (טור ובכל בו). ואין מלין בנו של אדם שלא מדעתו, אלא אם כן עבר האב ולא מלול בית דין מלין אותו בעל כrho (טור בשם הרמב"ם). ואין האשה חייבת למלול את בנה (טור). האב שאינו יודע למלול, ויש כאן מוהל שאינו רוצה למלול בחינוך רק בשכר, יש לב"ד לגערו במוול זה כי אין זה דרכן של זרע אברהם, ואדרבה מוהלים מהדרין שתיננו להם למלול. ואם עומדים במרדו, ואין יד האיש משגת לתת לו שכרו, היו כמי שאין לו אב שב"ד חייבים למלולו, ולכן ב"ד קופין אותו לאחר שימושו (רשב"א סי' תעב).

כן פסק בשו"ת תשב"ץ (ח"ג סי' ח):

מעשה אירע במקומכם שנולד בן يوم ראשון ב', ימים לחיש אב, וה' יום ח' לילדתו יום ט' באב שהוא יום צום. ואביו משעת לידתו אמר שלא ימול אותו עד מחרת הצום, שהוא יום ט' לילדתו, כדי שיוכל לשומרו ולשםך בסעודת המילאה. ואתם אמרתם לו כי אפשר לתיקן הסעודה מן המנחה ולמעלה ולאכול אותה בלילה. ולא שמע אליוים, ונימול הילד ביום ט' ללילה, ולעה עליו כל המדיינה. ויש אומרים כי המילאה נעשית באיסור שכפר בתורה, וחיבק לקבל חרם ונדו. ועתה מה אשיב אחר שנעשה מעשה באיסור, אבל כדי שלא יוגלו לעשות כן כתוב מה שנראה לי זהה: תחילה יש לך לדעת, כי מי שאינו בקי בדין מנפי מיעוט הרגל התלמוד ומפני העדר הספרים יש לך ללקת אחר המנהה, כמ"ש בירוש' בפ"ה ממש' מעשר שני (ה"ג) ובביבמי פרק אלמן' לכ"ג (ה"ב) ובפ"ז ממש' פאה (ה"ו) אם הכל' היא רופפת בדין ראה איך הczבר נהוג ונוהג כמותם. **אבל הי' חייבין לכופו אפילו ע"י הכותות כיון שלא ה' לו אונס כמו שכתבתה.** לכאהורה אין חידוש בכך שכפו על האב, שהרי נפסק להלכה שכופין על מצות עשה, וכדברי הגם' כתובות (פו ע"א): במה דברים אמורים - במצוות לא תעשה, אבל במצוות עשה, כגון שאומרים לו עשה סוכה ואני עשה, לולב ואני עשה, מכין אותו עד שתצא נפשו.

מה נמצא או לעכוב [כלומר מה שאמרו שמצוות אלו לאב על הבן האם הם למצוא בלבד ולא לעיכוב, או אפילו לעיכוב]. נשמעינה מן הדא, בר גראדא אתה לגבר דאמר ליה פיס לאבא [דיסכנן] [דיסכנן]. אתה אמר ליה ולא שמע ליה, הדא אמרה למצואה, אין תימר לעכוב הויה מכופינה....

וכتب שנראה שעל כל מצותות הבן על האב השניות שם, למלול לפודתו להשייאוasha להשיטו בנחר בלבד. שאם כן היה להם לפרש ולהזחיאו להשייאוasha למצואה או לעכוב. ושכן נקט ר"ש מקינון בספר הכריתות ח"ה שער באות מה, וכן פסק בשו"ת דבר אברהם ח"ב סי' א אות ו. וכ"פ בשו"ת דברי שלום לרבי שלום יצחק מזרחי (שהיה דיין בבייה"ד הגדל) חלק י"ד ס' קלט, ועיי"ש שהביא מחלוקת בדיון מילה ופדיון הבן אי נקטין כרש"א או שהירושלמי עוסק רק בחלוקת מהמצוות, אך לא"ע בחזוב למדמו אומנות וכד' אין מי שסובר שכופין את האב. וכך כתוב בנתיבות המשפט לגר"ח אלגאי על דברי ובנו יוזחם נתיב כג' חלק ה, וכ"כ בלב אריה הנ"ל שיש להבדיל בין חייבים שביד בה"ד ובஸוכותו לכפות לבני חייבים מוסרים שאסור לביה"ד להתעורר בהם, ודין הקופה על כר הרוי הוא גזLEN ועתיד ליתן את הדין. ע"כ דברי הרבי אליהו במאמר הנ"ל.

ראשית, החמור בדבריו הוא הסיפה "ודיין הקופה על כר הרוי הוא גזLEN ועתיד ליתן את הדין". לפי היצוט נראה המשפט כאילו הוא המשך דברי הרב בעל "לב אריה", אבל דברים אלו לא כתובים שם: ובכלל, כפי שיתברר אין כל קשר בין דברי הלב אריה לדברי הכותב. אלא אלו מסקנותיו של מחבר המאמר.

לגופה של הלכה, יש לתמוה על דבריו שללא מצא מי שסובר שכופין את האב, הרוי בשו"ע הלכות תלמוד תורה (יו"ד סי' רמה ס' ד) נפסק במפורש שכופין על האב: חייב להשכיר מלמד לבנו, למדמו. אבל לבן חברו אינו חייב להשכיר. הגה: וכופין ליה לשכור לבנו מלמד. ואם איןנו בעיה, יש לו נכסים, אם אפשר לאodium לעיה מודיעים ליה, ואם לאו יורדים לנכסיו ושוכרים מלמד לבנו.

מקור דברי הרומ"א הם דברי ההגחות מיימוניות (הלכות ת"ת פ"א ה"א): כתוב מהר"ם זצ"ל דכייפין ליה למלמד או לשכור להם מלמדים, דמאי שנא הא夷 עשה Dolmedim את בניהם משאר עשה דכייפין לקיים, כמו עשה דסוכה, וכן למאן דאמר פריעת בעל חוב מצווה אמור בפרק הכותב בכופין אותו לפרט מיד' דהוי אישר מצות עשה, וכשש שאב חייב בבן למלול לפודתו בכופין אותו לקיים hei נמי כייפין ליה למלמדתו... כל זה כתוב Mori רבינו זצ"ל.

למצואה, אין תימר לעכוב הוה ליה מכופנה. ע"כ. ונראה שעיל כל מצות הבן על האב השניות שם למולו לפdotו להשיeo אשה למדeo תורה למדeo אומנות ולהשיטו בנהר אמרו כן. ולא על להשיeo אשה ולהשיטו בנהר בלבד. שאם כן היה להם לפרש ולהוציאו להשיeo אשה למצואה או לעכב.

פשוט לרשב"א שכמו בכל מצוות עשה גם על פדיון הבן כופין, ואם הבן קטן או אפלו הגדייל ואין ביכולתו לפdotot את עצמו חובתו של אביו לפdotו וכופין עליו. רק במקרה שהבן יכול והאב לא רוצה אז יכפו את הבן ולא את האב, שדבר זה למצואה נאמר ולא לעכוב. לכן כתוב המנ"ח "אחר זה מצאותי בתשובת הרשב"א סי' ש"א שפלפל בזה, ע"ש". שכל דינו של המנ"ח היה כי יש אב ובן שכולים לכפות את שפ�פל בזה, ע"ש".

דברים פשוטים אלו ברשב"א דזיל קרי כי רב הון נכתבו גם מפורשות. כתוב בש"ת דברי אברהם (ח"ב סי' א אות ו):

ועדיין יש להעיר בזה, בירושלמי קידושין (פ"א ה"ז) על מתני' דכל מצות האב על הבן גורסין מה למצואה או לעכוב, נשמעינה מן הדא בר תרימה אתה לבני רבי אימי אמר ל' פיס לאבא דיסביני, אתה פיסי ולא קביל עלי, הדא אמרה למצואה, אין תימר לעכוב הוה ל', לכופנה, כתוב בפני משה דלהשיeo אשה קאי, והדומה דקרה אסמכתה בעלמא הו, אבל הני מיili אחريini דמפורש בהדייא בתורה דין שישאר מצות עשה שבתורה. עכ"ל. אבל בתשובת הרשב"א (ח"ב סי' שכא) ראיyi שלא כתוב כן, דشكיל וורי והתם לעניין פדיון הבן כשהגדיל, וכותב זו ול' נראין לי הדרבים פשוטין שלא פקע זכות האב לעולם כי' והגע עצמן אימת פקע זכות האב ואימת פקע שעבוד פדיון מנכסי וחל על הבן, וכי נתנה התורה זוין לחיזיבו של אב כי', מיריו אם רצה הבן לפdotot א"ע כי' פדיוי כי', וכל הקודם בפדיונו זכה וمبرך כי'. ומהו מסתברא שהאב קודם, שמצוות הבן על האב, ואם לא רצה האב לפdotot אחר שהגדיל הבן ויש לו נכסים אין כופין את האב אלא הבן, ודוקא בזמן שאין יכולין ל��וף הבן כי', אבל בכור שהוכר ויש לו ולא רצה האב לפdotto הוא חייב לפdotot את עצמו וכופין אותו ולא את האב שדבר זה למצואה נאמר ולא לעכוב, וכן נראה לי ממה שאמרו בירושלמי בפ"ק דקידושין כי' מה למצואה או לעכוב כוי' הדא אמרה למצואה ונראה שעיל כל מצות הבן על האב השניות שם למולו לפdotto להשיeo אשה למדeo תורה למדeo אומנות ולהשיטו בנהר בלבדames כה היה להם לפרש ולהוציאו להשיeo אשה למצואה או לעכב. עכ"ל. ובע"כ צ"ל דבכל הני מיili שהוא למצואה ולא לעכוב מירי רק כשהגדיל הבן ואפשר לכוף אותו אז ליכא על האב אלא למצואה, דאיilo כשהבן

גם המנתה חינוך כתוב כן לגבי מצוות פדיון הבן (פרשת קרח מצה שצובאות א): ונראה דתלוי בב"ד דיכולים לכוף כל אחד לפdotot כדין מ"ע שכופין עד שתצא נפשו, הן לאב והן לבן, וגם יש שעבוד נכסים כמבואר בש"ס, וגם למען דס"ל מלוחה הכתובה בתורה כתובנית טורפין מלוקחות ע' חוי"ם בס' ל"ט, כאן נכסים משועבדים והכהן גובה מאיזה שירצתה. ואף אם אצל אחד יש משועבדים ולאחד יש לו ב"ח אין הלקחות יכולים לדוחנות להב"ח של אחר מטעם הנחתתי וכו'. דז"א, דכאן על כ"א המצוי והשיעבוד רמי' עליה והכהן גובה מאיזה שירצתה. כנ"ב לשיטה זו, אחר זה מצאתי בתשובת הרשב"א ח"ב סי' שכ"א שפלפל בזה, ע"ש.

צריך להבהיר, הרי המנ"ח כתוב מפורש שאפשר לכפות גם על האב וגם על הבן לפdotot. "וכותב אחר זה מצאתי בתשובת הרשב"א סי' שכ"א שפלפל בזה ע"ש" וכואורה היה צריך לכתוב וממצאי לרשב"א שכותב שא' אפשר לכפות כלל את האב. גם כאן מחבר המאמר העתיק את החלק ברשב"א שונה לו, ואם היה מעתיק את כולו היינו רואים שהרשב"א כותב מפורש שכופין על האב לפdotot את בנו, כפי שכותב בתשובה (ח"א סי' תעב) שהבאונו לעיל: "ומייהו אם רצה הבן לפdotot את עצמו בין יש נכסים לאב בין שאין לו פדיוי, מדכת' תפדה. וכל הקודם בפדיונו זכה וمبرך על פדיונו, שהמצוות מוטלת על שניהם. ומיהו מסתוב' שהאב קודם, שמצוות הבן על האב. ואם לא רצה האב לפdotot אחר שהגדיל הבן ויש לו נכסים אין כופין את האב אלא הבן". מפורש שהגדיל הבן ויש לבן נכסים רק אז אין כופין את האב, אבל אם אין לבן כופין את האב.

הרשב"א כתוב זאת במפורש בהמשך, שכאשר אי אפשר לכפות את הבן כופין את האב: ודוקא בזמן שאנו יכולים לכוף הבן כגון שהוכר שהוא בכור ויש לו נכסים, הוא אין לו, או שלא הוכר כגון זו שילדת שני זכרים ואין אנו יכולים לכוף את הבן, כופין את האב, שכבר נשעבדו נכסיו שהמצוות מוטלת עליו, וזה היא שניינו הוא לפdotot הוא קודם את בנו.

וממשיר הרשב"א:

אבל בכור שהוכר ויש לו, ולא רצה האב לפdotto, הוא חייב לפdotot את עצמו, וכופין אותו ולא את האב, שדבר זה למצואה נאמר ולא לעכוב. וכן נראה לי מה שאמרו בירושלמי בפ"ק דקידושין גבי מצות הבן על האב, דגרסינן התם מה למצואה או לעכוב, כלומר מה שאמרו שמצוות אלו לאב על הבן למצואה בלבד ולא לעכוב או אף' לעכוב. נשמעינה מן הדא, בר גרא אتا לאגביר דאמור ליה פיס לאבא דיסביני. אתה אמר ליה ולא שמע ליה. הדא אמרה

אתא פיסיה ולא קביל עלי, הדא אמרה למצוה אין תימר לעיכוב הויה ליה לכופניה. מנין שאם לא עשה לו אביו שהוא חייב לעשותו לעצמו תלמוד לומר [דף יט עמוד ב] אדם תפדה [בראשית יז, יא] וنمלהתם אתם ולמדתם אתם והודעתם אתם למען תחיה אתה.

אכן בדברי בעל קרבן העודה ממשען שאין לכופו, שכותב זוזל:

מה למצוה. מיביעא ליה אם מצות האב על הבן למצוה לחוד וקרא עצה טוביה קמ"ל לאב לעשות כן לבנו, או דלמא אף' לעכב וכופין אותו על אף. תא שמע: בר תרומה. קר שםנו. אל פיסי. לאבי שישיאני נשמעינה מן הדא. תא ר"א ואפייסיה לאביו ולא קבל דבריו. הדא אמרה אישא. אתה. בא ר"א ואפייסיה לאביו ולא קבל דבריו. הדא אמרה. זאת אומרת שאין אלא למצוה, דא"ת לעכב ה"ל לר"א לכופו. מנין שאם לא עשה לו אביו. כל המצוות המוטלת עליו לעשות לבן שהבן מחוייב לעשות כן לעצמו.

אבל בן דורו בעל הפנוי משה בביורו על הסוגיא חולק עליו, והוא מסביר:

לענין מיי איתמר אם למצוה או לעיכוב שכופין עלייה, ואלהשiaoasha קאי, והדומה דקרויא אסמכתה בעלמא הו אבל הנני ملي אחרני דምפורש בהדייה בתורה דין כשר מצות עשה שבתורה. אל פיס לאבא. בשביבו, שישיאני אישא. אין תימר לעיכוב. היה לו לר' אימי לכופו להאב ולהטריחו עד שישיאו.

דבריו עולה שرك על להשייאו אישא וכדומה שהפסוקים הם אסמכתה בעלמא אי אפשר לכוף את האב. אבל על הכתוב בתורה מילה, פדיון, תלמוד תורה האב חייב בהם וכופים על האב.

בשו"ת דברי שלום לרבי שלום יצחק מזרחי (דין בבה"ד הגadol) חלק י"ד ס"י קלט אכן סובר שאין לכפות על האב לפדות את בנו, וmdiיק זאת מספר החינוך. ע"פ שהוא לומד כדרכנו שברור ע"פ הרשב"א שאפשר לכפות, בಗל הבנתו בספר החינוך שכתב: "עבר האב ולא רצה לפדותו מצוה על הבן לפדות את עצמו", שמשמעותו שהחינוך סובר שהדבר תלוי בדעת האב ואי אפשר לכפותו. אשר על כן לדעתו זה מחלוקת הראשונים ולכן אי אפשר לכפות על האב לפדות. אולם לדעתינו אין ראייה מוכחת מלשון החינוך שחולק על הרשב"א, כיvr כתוב ספר החינוך (פרשת קרח מצוה שצבר):

ועובר על זה ולא פדה בנו משווה ראוי, כלומר משעברו עליו שלושים יום, אם מת קודם שיידנו ביטל עשה זה, אויל שנשנא עוננו על נפשו. ואף על פי שאין למצוה זו זמן קבוע, דכל שעטה ושעתא אחר שלושים יום זמן היא, אף על פי כן חכם לב יקח מצות וקידם ויעשה אותן מיד שאפשר לו, וחפץ ה'

קטן בודאי כפין את האב, דמ"ש מצות אלו משאר מ"ע שבתורה כמו"ש הפ"מ כמ"ש הרשב"א עצמו דהיכא דא"א לכוף את הבן כופין את האב, ונען הדבר הוא דאע"ג דגם כשהגדיל הבן מצוה גם על האב, מ"מ לעניין כפ"י צרכין אנו לכוף את הבן ע"ד עצמו דהינו הבן דכיוון דאין אנו צריכים לכוף שניהם הבן קודם לכפ"י, אבל בקטנותו בודאי כופין לאב. וכךין שהרשב"א כולל גם מילה בהני מילוי של האב מצוה ולא לעכב מוכוב דגם כשהגדיל מצוה על האב, אלא דלענין כפ"י הבן קודם לכוף אותו למולו ע"ו ועל האב רק מצוה. וכן גם מטעמא שכ' הרשב"א בפדיון הבן דאמית פקע זכות האב נראת דה"ג במילה, אמן לפ"ז נראה דגם בלחשיאו אשה אם א"א לבן לישא אשה אלא בסיו"ע של אב ה"ג כופין את האב. ואני יודע למה לא הובא בש"ע להלכה הא חייב האב להשייאו אשה ולהשיטו בנהר.

העליה מדברי ה"דברי אברהם" שאפשר לכפות על האב בכל מצות הבן על האב אפילו להשייאו אישא ולהשיטו בנהר, וק"ו למלמדו תורה אומנות למולו ולפדותו כאשר הוא קטן, או אפילו בגודל והוא לא יכול כופין את האב. ואני יודע מודיע על המאמר כתוב "ויכן פסק בשוו"ת דבר אברהם ח"ב ס"י אאות ו" שעולה מדבריו שפסק שאי אפשר לכפות, וזה ההיפך הגמור ממסקנת דברי של הדבר אברהם: גם בשוו"ת חכם צבי סימן קה דן בשאלת זו, שנשナル "ילמדנו ריבינו אב שאינו רוצה לפדות את בנו הבכור פטר רחם כופין אותו לפדותו או לא". וענה: "תשובה לא ידענא מאי מספקא לך, ומאי שנא מצוה זו מכל מצות האמורות בתורה שמכין אותו עד שתצא נפשו ולא עוד אלא דוחתני לנכסיה".

מסקנת הדברים כאמור הלאה למעשה שכופים את האב על המצאות של לימוד תורה ברית מילה ופדיון הבן. ונכוון לבירר האם היירושלמי והרשב"א חולקים על פשוט הסוגיא בכתובות שכופין על מצות עשה, ועל פסק הרמ"א התשב"ץ ועוד.

איתא בתלמוד ירושלמי מסכת קידושין פרק א הלכה :

מצותה שהאב חייב לעשות לבנו למולו לפדותו למדדו תורה ולמדדו אומנות להשייאו אישא, רביע עקיבאה אומר אף למדדו לשוט על פני המים. למוהלו [שם ב, ג] ביום השמיני ימול בשר ערלתו, לפדותו דכתיב [שמות יג, יג] וככל בכור אדם בבניך תפדה, למדדו תורה [דברים יא, יט] ולמדתם אותם את בניכם, למדדו אומנות תנין רבוי ישמעאל [שם ל, יט] ובחרת בחיים זו אומנות, להשייאו אישה [שם ד, ט] והודעתם לבניך ולבני, אימתי אתה זוכה לבניך ולבני בגין שעה שאת משיא את בניך קטנים, רביע עקיבאה אומר אף לשוט על פני המים דכתיב [שם ל, יט] למען תחיה אתה וזורעך. מה למצוה או לעיכוב, נשמעינה מן הדא, בר תרימה אתה לגביו רבוי איממי אמר לי' פיס לאבא דיסביני

של האישה. מה שאין כן אצל האיש, שאם לא נטיל עליו זאת כמצווה הצורך הנפשי שלו פחות, ועל כן מוטל עליו את החזוי האלוקי של "פרו ורבו".CMDומה שהסביר זה נכון גם ביחס לחוב המזונות, דאגת האם לילדייה אינה צריכה חזוק, ככליאה לגوية - האם לבניה.

לסיכום, קשה להכריע כיצדו של הדברו של שלום הנ"ל, שראיותיו דחוויות, בניגוד לרשות"א וכל הפסיקים כפי שהוא בעצמו הביא את דעתם שסוברים שכפין בפדיון (או"פ) שכך גם פסק חותן השני, שדחאו החכם צבי, והר"ש מקינון, וקרבן העדה). ומכאן תנוח דעתו של הכותב "שלא מצא פוסקים שיכפו על האב". דיני ישראל לדורותיהם שחייבו את האב בהוצאות החינוך של ילדיו, הלכו בדרךם של השו"ע ורוב פוסקי ההלכה.

כן עולה גם מדברי חכמי הספרדים, שהרי בדינים אלו גם בהלכות ת"ת וגם בהלכות מיליה. מrown הבית יוסף הביא את דברי הגהות מימוניות והרשב"א בבתי יוסף בשתקה, ולא הביא מי שחולק עליהם ולא חלק עליהם, גם לא מצינו מי שחלק עליהם, שבכהאי גונא הדין הוא שכך פוסק מrown הבית יוסף ואף שלא הבאים בשו"ע, כמו"ש הגר"ע יוסף זצ"ל בשו"ת יביע אומר (חלה ז' יורה דעת סימן ז' אות א') שאנו בדיון נקטין בדברי מrown היב"י שקבלנו הוראותינו גם במ"ש בספרו בית יוסף, וכמ"ש הגאון מהר"ש לניאדו בשו"ת בית דינו של שלמה (חו"ד ס"י יב). וכן כתוב הגאון בעל שלחן גבוה בשו"ת אהיל יוסף (חו"ד ס"ז) ל) שקיים שקבלנו הוראות מrown היב"י נקטין כמ"ש בבית יוסף (ס"ז נז) בשם מצאתינו כתוב אף שלא הביא בשו"ע, ואפילו מוש"ם ואלף כמו שהוא יחלקו על מrown אמן בני ספרד בתור מrown גראינן בין להקל בין להחמיר, וכממש"כ בכלילי השו"ע כל טו וכוכ. ע"ב. וכ"כ הגר"ח בשו"ת רבת פעלים ח"ב (חאה"ע ס"יד, דפ"ה ע"ד), שהביא מ"ש בשו"ת חוקר ליב (חאה"ח ס"נ) שדברי מrown ביבי הם עיקרי יותר מההשו"ע, וכותב, והגם שהגאון החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (ס"י סט) כתוב לפפק על דברי החק"ל, זהה רק על מ"ש שדברי ביבי עיקר נגד השו"ע, אך אם לא כתוב מrown בשו"ע היפך היב"י ודאי דמסכין על מ"ש בבית יוסף, כמו על מ"ש בשלחן ערו"ק. ע"ש. ואמנם בשו"ת רבת פעלים ח"א (חו"ד ס"י כב) כתוב, שקיבלה דברי מrown הינו דоказה במ"ש לפסק הלהקה בשלחן ערוך, ולא במ"ש בבית יוסף אלא אם כן סיים דהכי נקטין וכו'. ע"ש. אולם במקומות אחר כתבתי להסביר על דבריו. ושוב אחר זמן רב ראייתי להגאון רבינו רחמים חייתה הכהן ז"ל בשו"ת שמחת כהן חלק ו (דף קמ ע"ב) שכתב להסביר על דברי רב פעלים אלו, שמרן בבית יוסף הייתה כוונתו לחבר חיבורו זה הלהקה למעשה, ולא לאסיפה כלל, וככל שהסביר דברי איזה פוסק ולא חלק עליו הכי ס"ל. וכמ"ש בן מהר"י, עייןASH בשו"ת בית יהודה ח"ב, ובספר הליקות יעקב בשם הרב בני חי. וכן מוכח בשו"ת מהריך"ש הנזכר אהלי יעקב (ס"י קיג). ע"ש.

בידו צלח. ולפי הדומה שהאב חייב לעולם לפדותו בנו ואפילו אחר שהגדיל הבן המצווה מוטלת על האב, וכך אמר הכתוב [שמות יג, יג] וכל בכור אדם בגין תפדה, הרי שהטילת המצווה על האב. וכן נראה בקידושין.

המתבונן יראה שבגרסאות שלפניו לא כתוב עבר האב ולא רצה לפדותו שלדעתו מלמד שתלו ברכzon האב, אלא כתוב: וועבר על זה ולא פדה בנו משהוא ראוי... ולפי הדומה שהאב חייב לעולם לפדותו בנו.

דברים אלו עלולה שהחינו כלל לא תלה את קיום המצווה ברכzon של האב. אלא חיב את האב לפדות מבליל להתייחס לכפיה. כפי שהשו"ע כתב בהלכות מיליה: "אם לא מל האב את בנו, חייבים ב"ד למולו", ולא הזכיר כפיה שאוותה הזיכוי הרמא"א וכל הפסיקים שכתו שגם לדעת השו"ע כופים רק לא הזיכוי (יותר נכון שהבא את הרש"א שכופין בב"י ולא העתיקו בשו"ע).

עוד כתוב המחבר (עמ' 47):

וכ"כ בלב אריה הנ"ל שיש להבדיל בין חיבים שבד ביה"ד ובמסכומו לכפות לבני חיבים מוסריים שאסור לביה"ד להתערב בהם (ודין הקופה על קר הרוי הוא גזלן ועתיד ליתן את הדין).

דברי הלב אריה הם על הגמara בחולין דף פד עמוד ב:

דרש רב עירא, זמין אמר לה ממשיה הרבויAMI זמין אמר לה ממשיה הרבויASI: מאין דכתיב טוב איש חנון ומולה יכלכל דבריו במשפט - לעולם יאלל אדם וישתה פחות מהה שיש לו, וילבש ויתכסה בימה שיש לו, ויכבד אשתו ובניו יותר ממנה שיש לו, שהן תלוי במי שאמר והיה העולם.

הסביר הלב אריה: הינו ממה שמצוצם עצמו לאכול ולשתות פחות מכדי היכולת, מזה יכול לפזר על אשתו ובניו יותר מכדי יכולתו, דאל"כ מאין יבוא עוזרו לבגדים יותר מאשר תשיג ידו... ובכחזה אמרו בכחות עוצה צדקה בכל עת זה הון אשתו ובניו. האם יש קשר בין דבריו לבני דני חיוב וכפיה, ובין מה שהוסיף עליו "ודין הקופה על קר הרוי הוא גזלן ועתיד ליתן את הדין"?

דבריו הם כאמור בנסיבות שבהם נותנים מפתה לילדים, והוא למד שהזהطبع האם יותר מהאב שדווגת לגוריה. אבל אין בין הטבע והחיוב ולא כלום, אדרבה ראוי לציין את דבריו של בעל משך חכמה (בראשית פרק ט, פסוק ז) בקשר למצאות פרייה ורביה. מצואה זו מתקיימת בשותפות של הבעל והאישה, ולמרות זאת לא הטילה התורה זאת כחייב ומזכה אלא על הבעל. המשך חכמה מסביר שהבדל זה בין הבעל לאישה וכן מטבח האישה, שאצלה ההשתוקקות והרצון להבאילם לילדים לעולם ולגדלם חזקים מאד, ואין התורה נזקנת לחיב בדברים המוטבעים ממילא בנפשה

שאן לו אב שבית דין חיבים למולו, ולכן בית דין כופין אותו לאחר שאין אחר שימול, ואין אנו מחיבים את האב לחזור על הפתחים או למכור מנכסיו לשלם את שכר המول הגם שבזה נמצוא מבטל את עיקר המצווה המוטלת עליו למול את בנו. ע.כ. נמצאנו למדים שדברי הרמ"א הן בס"ר רמה סע' ד והן בס"ר רסא סע' א נפסקו להלכה גם לדעת מרן הבית יוסף וההולכים לאורו.

לסיכום, אף שהוכחנו להלכה שניתנית לכפות על לימוד תורה וחינוך, בניגוד לדברי מחבר המאמר, אבל אין צורך לכל זה, שהרי כבר כתבו שחייב מזונות שפסק בה"ד אינו מדין כפיה על מצוות, כמו שבתי הדין במצוות זמננו אין מוסמכים לכפות את האב לפדות את בנו אף שלפי ההלכה הם יכולם. חיוב המזונות הוא השתתפות בכיסוי ההוצאות הנדרשות לאחזקת ילד בימיינו, והיום להחזיק ילד במוגנות חינוך, לוודא שמעמידו שווה לחבירו, שלא ישוטט ברוחבות, כל זה עולה כסף, בדיקות כמו שעולה אחיזת הבית והتوزונה של הילד.

חוב מזונות קטינים הינו כפי צורכיהם וכענין שבישראל

כתב המחבר (עמ' 48): חייבו חכמים את האב מן הדין ובועל כורחו לספק להם את המניינים הנדרש, לא לפי עושרו, מעמדו וכבודו, אלא כדי צורכיהם בלבד (שו"ע אה"ע סי' עג סע' ו, וח"מ וב"ש ריש סי' עא), דהיינו שיש לאב לzon ולהלביש את ילדיו מן הדין בכדי צורכם כענין שבישראל, ושיעור זה, ורק זה, ניתן לגבייה בכפיה ע"י ביה"ד. מעבר לכך, מעבר לצורכיהם הבסיסיים, האב בטוב לבו ובבחירה יכול להעניק לילדיו ולפנק אותם כפי יד 'ה הטובה עלייו ובהתאם לדרכו החינוכית, אולם לא ניתן בשום אופן לכופו על כך. וזה המחבר בס"ר עג סע' ו: בניו ובנותיו עד בניו שיש כפוי שבאיار בחלוקת מחוקק שם ס"ק: "דזוקא גבי אשתו דרשין מקרא דעתך עמו וחיב לכבידה יותר מגופו, אבל בניו אם נתנו להם כדי צורכן ההכרחי יוצא זה".

המחבר כותב שהחוב אותו אפשר לחיב הוא: "כדי צורכם כענין שבישראל, ושיעור זה, רק לאב לzon ולהלביש את ילדיו מן הדין בכדי צורכם כענין שבישראל, ושיעור זה, ורק זה, ניתן לגבייה בכפיה ע"י ביה"ד.

גם אם נניח כדבורי, מהו החוב של העני בישראל?

כתב הרמ"ם (פי"ב מהלכות אישות הלכות י-יא):

כמה מזונות פוסקין לאשה, פוסקין לה לחם שתי סעודות בכל יום סעודת בינויות של כל אדם באותו העיר שאינו לא חולה ולא גרגון, ומאותו מאכל של אנשי אותה העיר אם חיטים חיטים ואם שעורים שעורים וכן אורז או

גם כאן, בדיון כפיה ללמד בנו תורה, יראה הרואה שגדולי הפסוקים הספרדים העתיקים אותו בשתקה ולא העירו שלדעת המחבר לא נקטין הני כי. הברכי יוסף (ס"י רמה ס"ק ג) דין בחייב האב בלימוד תורה לבנו עד כמה דורות, ולא העיר שאין כופין. גם הגאון ר' חיים בן עטר בספרו ואשון לציון (שם) הורחיב בדיון זה של חיוב לימוד האב לבנו ולבן בנו עד כמה דורות, ולא העיר כלל שלדעת מרן הבית יוסף אין כופין. וכן המהריך"ש בספרו ערך לחם כתוב שgem לבן נהרא לי דחייב האב להשכיר כיון שהוא מצות עשה של תורה. ע.כ. ולא העיר כלל שם"מ לא כופין את האב לכך, וכל המעין רבות בדברי הפסוקים מארצאות המערב והמורוז לא ראוי שחלקנו על דינה דרמא"ז זהה, ע' שלחן גבורה לר' יוסף מולכו שהביא דבורי הרמ"א בשווית ישכיל עבדי (ח"ח האר"ח סי' כ אות נא) שדן בדברי הרמ"א ולא העיר שלדעת מרן לא ס"ל הכל.

יתירה מזו, חזיתי לגר"ע יוסף צ"ל בתשובתו המפורסת בשווית יהוה דעת (ח"ג סי' עו) שהביא את דברי הט"ז (ס"י רמת ס"ק א), והבהיר שבע בתשובה (ס"י מא) שאסור לשוכר מלמד ללמד תורה לבניו, וכותב עלייו, הנה בשווית משיב דברים (חלק יורה דעת סוף סימן קללו) כתוב שמצוין בספר דרך משה (שהזכיר בעל ספר הגן המובא בungan אברהם) שיכול לתת מעשרות עבור לימוד בניו שאינם סמכים על שלוחן, ע"ש. וכן ממשמע להקל מדברי הגרא"ח בן עטר בראשו לציוון שהובא בפניהם. וכן נהרא בשווית דברי מלכיאל חלקה (סימן קטנו). ועיין בשווית טוב טעם ודעת תלמידאה (חלק ב סימן צו) שאוסר. וכ"כ בספר אהבת חסד (פרק יט אות ב), ע"ש. והמיקל יש לו על מה שיסמן. עכ"ל.

ומהעין בדברי הט"ז והבהיר שבע והמשיב דברים, יראה שהמוני"מ בניהם הוא שכן דכיפין לאב לשוכר מלמד אם כן האב חייב בלימוד תורה לבנו מצד הדין ואין יכול לקוזו זאת מכיספי מעשר, ובכל זאת בשווית משיב דברים השיב על דברי הט"ז והבהיר שבע שארכופין את האב ללמד ולשוכר לו מלמד בכל זאת יכול ליתן מכיספי מעשר לבניו שלימדו בישיבה, כי זהה אין האב חייב רק למדוד תורה ולא כל הוצאות הנלוות בישיבה. ע.כ. וב-anchor מדברי האחرونנים וגם מדברי היחסה דעת דלא פlige על עיקר הדין שכופין את האב ללמד בנו תורה או לשוכר לו מלמד, וכן כתוב שהיותו ומן הדין כופין את האב לכן י"ל שלא יכול לתת מעשרות.

וגם בדיון כפיה למול בחיננס ראייתי שדן בפרק אווצר ברית אברהם (לר' אברהם דרוי בנו של ראב"ד באר שבע) בתשובה שבסוף הספר (דבר אברהם סי' ז), ואחר שדן במקור הדין בתשובה הרשב"א העלה למסקנה שבזה יצאה ההלכה המפורשת בתשובה הרשב"א בתשובותיו ח"א סימן תעב ודבורי הרמ"א (בגהגת סימן רסא) מחוררת כשלמה, אבל שאינו ידוע למול ויש כאן מחלוקת שאינו רוצה למול בחיננס רק בשכר יש לבית דין לגער במוול זה כי אין זה דרכן של זרע אברהם ואדרבה מוחלים מהדרין שיתנו להם למול, ואם עומדת במרדו ואין יד האיש משותת לחתת לו שכורו, הו כי

גם בכוסות ומדור כותב הרמב"ם שיש ללקת ע"פ הדריך שלובשת כל אשה בעלת בית באוטה המדינה. וכותב הרמב"ם ביחס לבנים שאין דין עליה עמו אלא לפי צורכן,

כאשר הרמב"ם הגדר יעני את צורכם כמנינים שלובשת כל אישת.

דברים אלו עליה שלל המזון המדור והגביג משתנה מתקופה לתקופה, והוא עומד על איזה שהוא ממוצע בינוין של מזון וביגוד. כאמור גם מוחבר המאמר הבא בשם שוו"ת לב מבין שנקט בפשטות ששיעור 'משרה ע"י שליש' הנאמר יעני שבישראל הוא השיעור המחייב במזונות ילדים גם בעשיר שבישראל. לאחר שהוחנו שבגען שבישראל הוא החיוב הוא ממוצע המנהג, כמו דיננו שדיינו בכך כדי להליץ על דיני ישראל מהם לא גזלים שעתדים ליתן את הדין כלשונו ה"עדינה והמכבדת" של מוחבר המאמר.

עוד טען הרבי המחבר (עמ' 52):

אמנם בבתי הדין נהגו רבים לחיב כפי עושרו וכחם שחיב באשותו, וככתב במשפטים שמואל מהדו"ב סי' ג' אות 'שהוא מדין צדקה' די מחסورو אשר יחרשrai. אך הדברים תמהים ביותר, כי זהו נגד כל הפסיקים שכתחבו בפירוש שאי אפשר לחיבו, ופשיטה שגמ לפישיטם יש לכוף את האב מדין צדקה ורק באמ הינו עשיר ואמיד גדור, וכן לא יותר מוחומש נססי'ו (ועיין בהזה בתשובה הגם שאל סימן כ, ובאריכות רבה ובטוב טעם בויקוח בין הגאנונים ר"א אדררי ר"צ לו), וכי' שאיתן לחיבו יותר ממה שהוא מוציא על צרכיו שלו, שהרי לכט' ע"י אינו חייב לזמן את לידי ברימה גבואה משלו, וככ' שם הגרש"ב ונր שאם הוא מנהיג עצמו במצטצום אפילו שהוא עשיר גדול אין לחיבו לזמן בניו ברוחות. עכ"פ פשטוט הדבר, כפי שריאנו, שרוב הכל הפסיקים לא עלתה על דעתם לחיבו מעבר לכך צורכם, ופשיטה לנו אין כח להוציא ממון אפילו במחולקת שוקלה, וכי' שכאן שהוא נגד כל הפסיקים ונגד ש"ע ורמב"ם, כפי שכתב בדיינא דחמי שהובא לעיל.

מה שכתב המחבר: "אמנם בבתי הדין נהגו רבים לחיב כפי עושרו וכחם שחיב באשותו", לא נמצא במערכת בית הדין דינאים החושבים או פוסקים מזונות לילדים "כפי עושרו וכחם שחיב באשותו". דיני ישראל פוסקים מזונות לילדים כפי צורכם, כפי שביארנו לעיל. אכן, דיני ישראל מתחשבים לפעמים בעושרו של הבעל ומהיבים מהלכות צדקה לצורכי הילדים בrama גבואה מן המוצע. בודאי שאפשר שיפסקו לילדים רבות שמעבר לקשי הנפשי "גירושין" זהו עסק יקר, הזכרתי בבית דיןנו פעמים רבות שמעבר לקשי הנפשי "גירושין" זהו עסק יקר, לעשירים"), אבל לעולם לא פוסקים דין עליה עמו השיר באשותו. גם המשפט שМОאל לא כתוב כזאת.

דווחן או משאר מינין שנהגו בהן, ופסקין לה פרפרת לאכול בה הפת כגן, קטנית או ירקות וכיוצא בהן, ושםן לאכילה ושםן להדלקת הנר ופירוט, ומעט יין לשתו אם היה מהנה המקום שישתו הנשים יין. ופסקין לה שלוש סעודות בשבת ובשר או דגים כמנהג המקום, ונונן לה בכל שבת ושבת מעה כסף לצרכיה כגן פרוטה לכובס או למרחץ וכיוצא בהן. במא דברים אמרים בעני שבישראל, אבל אם היה עשיר הכל לפי עושרו, אפילו היה ממונו ראוי לעשותה לה כמה תבשילי בשור בכל יום קופין אותו ופסקין לה מזונות כפי ממונו, ואם היה עני ביותר ואני יכול ליתן לה אפי' לחם שהיא צריכה לו קופין אותו להוציא ותהייה כתובתה חוב עלי עד שתמצא ידו ויתן.

דברי הרמב"ם ברור מיללו, אנו מחייבים מזונות בשיעור סעודת מזונעת של אנשי אותה העיר. כאשר לאיש כלפי אשתו יש חיזוב מיוחד של עולה עמו לרמות חייו, דבר שלא שיר בילדים וכו'ו. הדברים נכונים גם ביחס למדור וכוסות כפי שכתב הרמב"ם הלכות אישות פרק יג הלכה א-ו:

כמה הפסות שהוא חייב ליתן לה, בגדים של חמישים זוז משנה לשנה, מטבב אותן הימים שנמצאו החמיישים שישה דינרין ורביעי דינר כסף, נונן לה חדשים ביוםות הגשמיים ולובשת בלאותיהם ביוםות החנינה, והשתקים והם מותר הפסות הרוי הן שלאה כדי שתתכסה בהם ביום נדחתה, ונונן לה חגורת מתניתה וכיפה לראשה, ומונעל ממועד. במא דברים אמרים באוטן הימים ובארץ ישראל, אבל בשאר זמנים ושאר המקרים אין הדברים עיקר, יש מקומות שהיו שם הגדים בყוקר הרבה או בזול הרבה, אלא העיקר שסומכין עליו שמחיבין אותו ליתן לה בגדים הרואיות ביוםות הגשמיים ביוםות החנינה בפחות שלובשת כל אשה בעלת בית באוטה המדינה. ובכל הפסות שהוא חייב לה כל בית ומדור שישובת בו, ומה הן כל בית, מטה מזונעת ומפץ או מחלצת לישב עלייה, וכלאי אכילה ושתייה כגן קדרה וקערה וכוס ובקבוק וכיוצא בהן. והמודר, ששוכר לה בית של ארבע אמות על ארבע אמות, ותהייה רחבה חוצה לו כדי להשתמש בה, ויהיה לו בית הכסא חוץ ממנה. במא דברים אמרים בעני שבישראל, אבל בעשיר הכל לפי עושרו, ואפי' היה ראוי לנקות לה כל משי ורकמה וכלי זהב קופין אותו ונותן, וכן המדור לפי עושרו והתקשיט וכלי הבית הכל לפי עושרו, ואם קצירה ידו ליתן לה אפילו בעני שבישראל קופין אותו להוציא ותהייה הכתובה חוב עלי עד לא האשה בלבד, אלא בנינו ובנותינו הקטנים בני ש"ש או פחות חייב ליתן להם כוסות המפסקת להם וכלי תשמש ומדור לשכון בו, ואני נונן להם לפי עושרו אלא כפי צורכן בלבד.

דברי סיום

חשוב להזכיר את תקנת הרבנות הראשית המטילה את חיוב המזונות עד גיל 15, ולאחר מכן הועלתה עד גיל 18:

אי לזאת קבענו את התקנה הכללית הזאת לכל הארץ ישראל, כשם שמאז מיעולם עד היום הזה היה כח בית דין של ישראליפה לחייב את האב בחיוב משפט גמור ולכפו במוינו ובכל הנסיבות האפשריות החוקיות לפרנס את בניו ואת בנותיו עד הגיל של חמש עשרה שנה. בעין החיב שבד בית דין להטיל מותורת צדקה כשהאב אמיד אין אנו נוגעים כלל וכלל, זהה אין שום שינוי כל. עתה הנהנו מסקנים את שלוש התקנות שנקבעו כ"ל באסיפה הנ"ל על "הרבניים הגאנונים ועל פינו הח"מ... ג. כשם שמאז מיעולם עד היום הזה היה כח בית דין של ישראליפה לחייב את האב בחיוב משפט גמור, ולכפו במוינו ובכל הנסיבות האפשריות החוקיות לפרנס את בניו ואת בנותיו עד הגיל של שש שנים, כך יהא מעתה ואילך כחםיפה לחיבתו בחיוב משפט גמור, ולכפו במוינו ובכל הנסיבות האפשריות החוקיות依法追究 את בניו ואת בנותיו עד הגיל של חמש עשרה שנה.

ראויים אנו בלשון התקנה שני דברים חשובים. הראשון הוא שנאמר בה בפירוש שחיבוב זה של האב הוא חייב משפט גמור, וגם ניתן לכפות אותו. השני הוא שהדברים אינם נוגעים בחיבוב שביד בית דין להטיל מדין צדקה כשהאב אמיד. מוכח בדברים אלו שהתקנה דיברה כשהאב אינו אמיד, וחיבבו איינו מדין צדקה.

עוד אחד, גם אם ננקוט שיטוד התקנה שנייתן לכפות על האב הוא מדין צדקה, מיעולם לא נתקנה התקנה המחייבת והכופה את האם במזונות ילדים. וכך מה שציינו שהרב שאול ישראלי והרב אברהם שפירא בפסק דין שונים כתבו שמדין צדקה אין הבדל בין האב לבין החינוך בפועל עקרוני בדיון זה, כל זה כאשר אין על האב חיבוב ע"פ התקנה. אולי יש להעיר הערכה שגב שגורה שמדובר בדבר זה אינו מוסכם כלל על חלק חשוב ממחמי ישראל². גם תקנת מועצת הרבנות הראשית האחרון קבעה שנייתן להתחשב בהכנות האם בקביעת מזונות הילדים, אך לא קבוע מסמורות בחיבבי האב. כאמור בראש דברי, יש מה להעיר ולהAIR על נושאים נוספים שהועלו במאמר זה, אבל התייחסתי רק לנוקודות היסודות שבדבורי.

אצ"ג גם, מתוך כבוד והערכתה לדיני ישראל, שכן נכוון לבחון את הסוגיות ולעיין בתורת ה', אבל מתו רצך ל�פי דין ישראל, ובנסיבות הראויה עת באים לחלק על דבריהם. ממש וסביר לנו למදונו שלא לומר "טעית". כל פוסקי הלכה בודקים עצם שוב ושוב, ובדרך המסורה לנו נמשיך לילך מתר אhabת תורה ודיבוק חברים.

² עיין בפסק דין חשוב שנטפרעם בעת האחרון מבית הדין האזרחי בבא רשות הרוב אוריאל אדרי תיק 147728.

שלום ניסים בוזגלו; ישיב בורנשטיין**קיימה לכבוד רבו בזמןנו**

מקור דין קימה מפני רבו
כמה פעמים ביום צריך לעמוד מפני רבו?
האם יש אפשרות לעמוד יותר מפני רבו?
דין תלמיד חכמים הלומדים יחד
היקמה בזמןנו מפני הרבנים בישיבות
סיכום

מקור דין קימה מפני רבו

נאמר בתורה (ויקרא יט, לב): " מפני שיבה תקום והדרת פni זקן ". הגمراה במסכתקידושין (לב, ב) לומדת מפסק זה שיש חיוב לעמוד מפני אדם מבוגר בשנים אפילו הוא אשמא (ברור עם הארץ - תוספת), ומפני תלמיד חכם אפילו הוא צער בשנים (דעת איש בן יהודה שנפסקה להלכה). הגمراה (שם לג, א) כתובות כי יש חילוק בין חיוב הקימה מפני רבו המובהק, לבין זה שמן מפני רבו שאינו מובהק. מפני רבו המובהק צריך לעמוד מלא עניין, ומפני רבו שאינו מובהק צריך לעמוד רק משיגיע לאותם אמותוי.

וכך פסק למעשה השוו¹ (י"ד סי' רמד סעיפים א-ב):

מצות עשה לקום מפני כל חכם, אפילו אינו יניק וחכמים, ואפילו אינו רבו, וכן מצוה לקום מפני שיבה, דהינו בן שבעים שנה. מאימת חיבוב מקום מפנים, משיגיע לתוך ארבע אמותוי עד שייעברו מכנגד פניו. לאחרונים (ח"י אדם שם שם אות י, ועוד) שרבו מובהק אינו מצוי כל כך הימ.

ע"פ דברי הטור ס"ר רמד כתבו שצריך לעמוד מלא קומתו, ולא מספיק להדר (לקום מעט). עוד כתוב השוו¹ לגביו רבו המובהק (שם סי' רמב"ע טז): "חייב לעמוד מפני משיריאנו מרוחק מלא עניין עד שיתכסה ממנו שלא יראה קומתו, ואחר כך ישב", וברבו שאינו מובהק כתוב (שם סע' ט): "עמוד מלפניו משיגיע לארבע אמותוי". כתובו לאחרונים (ח"י אדם שם שם אות י, ועוד) שרבו מובהק אינו מצוי כל כך הימ.

כמה פעמים ביום צריך לעמוד מפני רבו?

בגמרה שם נאמר:

אמר רבי איבבו אמר רב כי נאי, אין תלמיד חכם רשאי לעמוד מפני רבו אלא שחרית וערבית, כדי שלא יהיה כבודו מרובה מכבוד שמים.

הראוי וכחכו

עוד על מזונות ילדים בימינו

ראה ראיתי את מאמרו הנכבד של כבוד נשיא בית ה"ד הגדול הגרב"ד לאו שליט"א, ב'המעין' גיליון 242 תמוז התשפ"ב עמ' 32, כתגובה למאמר שפרסמתי בעניין מזונות ילדים ב'המעין' גיליון טבת התשפ"ב, ולמאמר אחר שכתבתי בשם 'שיעור גובה מזונות - המשך'. עיר כאן בקצרת האומר את הנלע"ד ביחס לעיקרי הדברים בתגובהו.

א. הגר"ד לאו שליט"א טען בתוקף דבריו כי דעתו הינה דעת יחיד. הדבר אינו נכון, משום ש'דעת תורה' אינה נקבעת רק ע"פ דיננים היושבים בבית דין זה או אחר, אלא ע"פ חכמי וגדולי ישראל באשר הם. כפי שכתבתי במאמרים שפרסמתי, כתתי את רגלי והציגי את הדברים בפני חכמי הדור וגדולי, וربים מהם הסכימו על ידי, ובבואה העת לאחר שากבל את אישורם, אי"ה, דבריהם יפורסמו. גם בקרב דיני בית הדין האזרחיים וגם בקרב דיני בית ה"ד הגדול יש עוד הסוברים כמווני, לפחות חלק מהנושאים¹.

ב. נשיא בית ה"ד שליט"א מאריך להוכיח כי ניתן לכפות את האב לכל המצוות של הבן על האב ולהוציא מהאב ממון לשם כך, ולהזכיר בכל הוצאות החינוך ובדמי השימור על הקטינים, מתוך כך שנייתן לכופו לפדות את בנו ולמולו, זאת בניגוד לדרך בה פסקנו במאמר הנ"ל.

נשיא בית ה"ד טוען כי הרשב"א שציטתי במאמרי 'דמי מזונות - המשך' מצוטט בחלקו, תוך הבאת החלקים המתאימים לשיטתו והשמטה החלקים הסותרים. נראה מדובר בחrifים שהוא מייחס לי כוונתazon או לכל הפחות רשות מביכה, ובכך מנסה לעערר את האמינות של כלל פסקי הדין שפרסמתי הננסכים על עשרות פוסקים ושותי"ם, שחרי אם הנני מצטט באופן מגמתני ולאאמין את הרשב"א יוטל הספק בכלל המובאות. אך דומני כי מי שייעין בגוף הדברים שכתבי יוכח מיד שלא הושמט מאומה בדברי תשובה הרשב"א הרלוונטיים לדין בו עסקנו.

במה דברים אמרום. בפסק הדין ציטתי את הירושלמי בקידושין (א, ז) הקובל כי מצות האב להשיא את בנו אינה ניתנת לכפייה:

מה למצוה או לעיכוב, נשמעינה מן הדא, בר תרימה אתה לגביו רבוי אימ' אמר ליה פייס לאבא דיסביני, אתה פייסיה ולא קביל עלי. הדא אמרה למצוה, אין תימר לעיכוב הוה ליה לכופניה.

הבאתי מספר פוסקים ובהם הרשב"א בתשובותיו ח"ב ס" שכא שפסקו כירושלמי. הגר"ד לאו סבר בטעות כי מכח הירושלמי רציתי להסיק שלא ניתן לכפות גם על מצות

¹ עיין לדוגמה בדבריו של הגר"ץ אילוז בפסקה"ד בתיק 4/960545, ובדברי הגר"ד אדרי בפסק"ד מזונות תיק 5/1226302.

מילה, פדיון הבן ולימוד מקרא, וцитט את הרשב"א עצמו שסביר שניתן לכפות², ומשכך טען כי ציטטתי את הרשב"א באופן מגמתי. ולא היא, עיקר דברינו במ"מ ההלכתית לא הייתה בעניין פדיון הבן ומילה, אלא הבאנו את ש"ת הרשב"א וש"ת דבר אברהם רק כדי להוכיח שהירושלמי שנקט שמצוות הבן על האב בכלל אין ניתנות לכפיה אכן נפסק לעניין פדיון הבן שהוא מלאה הכתובת בתורה ניתן לכפות את האב לדעת הרשב"א, הרשב"א ודבר אברהם, ודלא כשית חינוך, אך ההפיה אינה מכח חייב מצוות הבן שעל האב אלא מדי מלאה הכתובת בתורה. מילא לעניין המצאות של האב להשיא לבנו אישה, למדו אומנות ולהשיטו בנחר או איפשר לכפותו בדין ולא להוציא ממנו ממשם כך, ואילו לעניין לימוד מקרא ומילה ישנה מחלוקת אם ניתן לכפות בשכר וכפי שהרחיבנו בגוף המאמר, וכך גם לעניין פדיון הבן. ולכן תחילת דברי הרשב"א בעניין מילה ופדיון הבן אינם רלוונטיים לעניין מה שרצינו להוכיח, וסירה תמייתו של כבוד הגרא"ד לאו מודיע לא הבאנו את כל דבריהם.

לכן, הנושא העיקרי שלשםו הובאו הירושלמי והרשב"א היה להוכיח נגד פסקי הדין המחייבים בכפיה את הוצאות החינוך שמעבר ללימוד מקרא, וביארנו את הדברים בהרחבת במאמרנו 'שיעור דמי מזונות - המשך'³, עי"ש שהוכחנו כי גם לרמ"א וראשונים המובאים בב"י הסוברים שכופין על חובת האב ללמד את בנו תורה מדובר על לימוד מקרא בלבד, וגם בזה ישנה מחלוקת אם כופין ללמד בשכר, כדעת הרמ"א, או שאין כופין ללמד בשכר, כדעת מרן השו"ע. ובזה יובנו גם דברי ש"ו ע' הרבה שכפין בשכר, דהיינו בלימוד מקרא בלבד, אך לא ניתן לכפות על שאר צרכי חינוך ולא בדמי שימור.

ג. נקודה נוספת. הבאנו את פסיקתו של בעל הדברי שלום, הלא הוא הגרא"י מזרחי זצ"ל⁴, שסובר שאפילו על פדיון הבן אי אפשר לכפות את האב, כשית חינוך ודלא כרישב"א. שכך כתב ספר החינוך במצווה שצוב "מצווה זו מוטלת על האב, עבר האב ולא רצח". שכך לא ניתן לכפות את האב אף לא במצב פדיון הבן. הגרא"ד לאו טוען כי רצח לפדותו מצווה על הבן לפדות עצמו משיגדיל", דקדק הגרא"י מזרחי מהamilim 'ולא רצח' שלא ניתן לכפות את האב אף לא במצב פדיון הבן. הגרא"ד לאו טוען כי הגרא"י מזרחי טעה מושם שנਸמן על גרסא מוטעית בספר החינוך התוליה את פדיון הבן ברצון האב, והוא נסמן על גירסה שמצוין בספר החינוך הוצאה 'אהבת שלום' שם השמיתו את המילים "ולא רצח לפדותו", ולמד מכאן שניתן לכוף את האב, ודחה את פסקו של הדברי שלום, אך בזה במחכ"ת שגה כבוד הרב, מושם שהגירסה המדויקת הינה כגירסה שהיא היהת לפני בעל דברי שלום, כך איתא בספר החינוך במהדורות שעועל תש"ב ובמהדורות מכון ירושלים תשנ"ב, וכך גם בכל ההצעות הישנות כגון מהדורות רפ"ו, מהדורות תע"ו ומהדורות תר"מ, ואפילו לפי הירסה המוטעית שמביא הרב לאו

2 הרשב"א רק מסתפק בזה, אך אין כאן המקום לדון בעניין.

3 הדברים פורסמו גם בפס"ד בתיק 1059565/11.

4 דין ביה"ד הגadol, חברותא של הגרא"ע יוסף זצ"ל.

אין ראייה שנייתן לכפותו. מכיוון שכך נוכחים הם דבריו של הגרש"י מזרחי שבעל החינוך פסק להדיא שאין לכוף את האב.

ה. באשר לטענת הגר"ד לאו כי יש להרחיב את רשימת המוציארים שחז"ל ציינו במצונות עני לאשתו, ואת המושג 'סעודת ביןונית' להרחיב לכדי חיוב רמת חיים ממוצעת, והוכיח כן מהרמב"ם (אישות יב, י). על זה יש להסביר כי אדרבה, זאת ראייה לסתור, שהרי הרמב"ם לא עסוק בסוג המוציארים ואיכותם אלא רק כתוב רשיימה סגורה של מוציארים, וב'ביןוני' כוונתו לכמה האוכל שהיא סעודת ביןונית של אדם ביןוני שאינו לא חולה ולא גרגון.

ו. ידעתني גם ידעתני כי הדיננים המחייבים מזונות גבוהים, וככפי שהוכח בבדיקות חוותות ובסבעה מחקרים שונים - גבוהים מדי, מנסים להרחיב את החייבים שחייבו הראשונים מעבר לצרכים הבסיסיים עני בישראל, אך לשם כך יש להוכיח שאכן החיוב הינו כפי רמת החיים הנהוגה כיום. אולם אדרבה, במאמריהם הנ"ל הארכנו להוכיח שהפסקים בדורות הקודמים חייבו את האב במינימום, "לחם ולפתן" ותו לא, עי"ש באורך ומשם באלה. וכבר הורה לנו הגאון הרב זלמן נחמיה גולדברג זצ"ל ע"פ רמב"ם זה כי יש לחייב את האב אך ורק מוציארים בסיסיים ולא נקט בשם כולל של מזון⁵.

ז. עכ"פ גם לשיטת הסוברים כי יש לחייב כפי רמת החיים הנהוגה, יש לחייב בהתאם למקובל להוציא ברמת ההכנסה של הזוג הספציפי הנידון והעשרהונו אליו האמשתייך. לשם כך ערכנו מחקר מקצועני ויסודי עם הלמ"ס, והתברר כי סכומי המזונות המוטלים על הבעל הינם בדרך כלל **כפולים** ממה שאנשים נהגים להוציא בהתאם למצבם הסוציאו-כלכלי, ואילו בה"ד הגדול דוחה מכל וכל את לוחות הלמ"ס, וקבע סכומי מזונות שאינם תואימים את אורח החיים המקבול והמשתקף מחקרים הלמ"ס ושאר הגוף.

ח. באשר ליכולת לחייב אדם עני לחתת לידיו יותר ממה שיש לו ויותר מרמת החיים שהוא מסוגל לספק לעצמו, כבר הבאנו את דבר בעל משפטי שמואל מהדו"ת ס"י 'אות ד. זז"ל:

אבל לגבי מזונות הבנים, הם ניזונים כרמת חייו שהוא הנהיג בביתו, ואם היה עשיר ופירנס ביתו בנסיבות עני אין הבנים יכולים לתובעו שייזונים ברמה יותר גבוהה לפי עושרו, כאשר הוא עצמו אינו חי ברמה בהתאם לעושרו.

ועי"ש באורך שהוכחנו כן ממוקורות רבים.

ט. לבסוף, תמהני שהרב הראשי שליט"א סותר את ההחלטה שהוביל הוא בעצמו כנשיא מועצת הרה"ר כי יש לחייב את האב רק בנסיבות **קיומיים בסיטיים**. וזה ל החלטה מר"ר 172/עו מיום י"ח כסלו התשע"ו:

⁵ ועיין במאמר 'שיעור גובה דמי מזונות-המשך' בפרקם 'צרכים הכרחיים או רמת חיים' ו'מסורת הפסיקת' באורך רב.

בנוסף, גם אם חיוב האב לzon את הילדים הוא מצד התקנה, חיוב זה הוא רק על **הצרכים הקיומיים הבסיסיים**, אבל חיובים נוספים שאינם בהגדלה זו חלים מдин צדקה בלבד.

כבוד הרב בפסק דין המצווט סותר גם חלק נוסף בהחלטה הנ"ל, שקבעה כי יש לחיב גם את האם. וזו:

לאחר דיון החלטה המועצתה שהן אם החיוב מצד התקנה והן אם החיוב מצד צדקה, הייתה שתנאי החיים השטנו, והמציאות כיום היא שגם האם נשאת בעול פרנסת הבית, על היושבים על מדין להוסיף לשיקול הדעת בפסקת מזונות הילדים את יכולת הכלכלית של האם.

אמנם ביום טווען הרב כי כוונתם הייתה רק **להתחשב** בהכנסת האם, וכי העלות האמיתית של ילד הינה 5,500 ש"ח לחודש, ולכן חיוב האב ב-2500-2000 ש"ח למחצית החודש הינה קיומ של ההחלטה הנ"ל. אך הרואה יראה כי אדרבה, מאז ההחלטה הנ"ל דוקא גדלו סכומי המזונות שמחיבים את האבות בבית הדין, בעיקר **בביה"ד** הגדל, כך שנראה שההחלטה זו הפכה ע"י **ביה"ד** הגדל לאות מתה.

? בסיום דבריו טווען הרב הראשי **שליט"א** כי "רואים אנו בלשון התקנה שני דברים חשובים. הראשון הוא שנאמר בה בפירוש שחיוב זה של האב הוא חיוב משפטיגמור, וגם ניתן לכפות אותו". אך גם טענה זו סותרת את האמור בהחלטה הנ"ל בדעת רוב הפסיקים והדינאים מקדמה דנא, וזה לשונה:

בנושא חיוב האב במזונות לידי לאחר גיל שש, ישנה מחלוקת גדולה בין דיני ישראל בעבר וכיום האם החיוב הוא מצד התקנה או מדין צדקה. **רוב הפסיקים** וביניהם הגראי"ש אלישיב, הגר"ע יוסף והגר"מ אליהו, קבעו שהחיוב הוא מדין צדקה, אולם היו כאלה ובינם הגראי"א הרצוג והגרב"ץ עוזיאל, שקבעו שזו המשך התקנה.

יא. ולסיום נשוב לתחילת דבריו של הרד"ב לאו **שליט"א**, וזו:

"מסירות נפשם של דיני ישראל למען הילדים אינה מתעלמת מצרכיהם של האב ושל האם. כל ניסיון להציג את הדברים אחרת חוטא לאמת, ומוטה מאג'נדות שאינן מגיעות מבית המדרש".

צר לי, אך, כשוחחנים את פסקי הדין עולה כי לעתים קרובות מדי לא משאים הדיננים לאדם נורמטיבי שאינו עשיר אפילו כדי מחייתו המינימלית, ולאחר תשלום דמי מזונות של 1500-1200 ש"ח ליד בתוספת עלויות מדור והוצאות חינוך ובריאות שימושיים על האב הוא איננו מסוגל לככלל לא את עצמו ולא את ילדיו כשהם בביתו. מוקוצר המצע אצ"ין רק מספר דוגמאות מבית הדין הגדל, והרוצה לעין יותר ימצא את פסקי הדין מפורסמים באתר בית הדין: תיק 1/1303732, האב חייב ב 4,000 ש"ח מזונות בתוספת מחצית דירה עבור 3 בנות מעלה גיל שש ובזמן她们 היו שווים, בעודו מגדל אותן בעצמו כמחצית הזמן, ובנוסף מגדל עוד שני ילדים קטניים. לאחר ניכוי שכר הדירה שלו השאיר אותו **ביה"ד** הגדל עם מינוס 600 ש"ח עבורו ועבור חמשת ילדים, בעוד האם לאחר ניכוי שכר הדירה מתק"י מ-9,800 ש"ח היא ושלושת ילדיה. כך גם בפס"ד בתיק

2/1267785 האב נשר ער 1860 ש"ח למחייתם שלו ושל שלושת ילדיו, זאת לאחר תשלום המזונות ושכר דירה מינימלי. בפס"ד בתיק 2/1241751 האב נשר ער 2300 ש"ח למחייתו שלו ושל אשתו ושלושת ילדיהם הקטנים. בפס"ד תיק 2/1286290 משכורת האב 4,000 ש"ח והוא חויב ב-4,000 ש"ח מזונות, וכךין זה בפסק דין רבים נוספים, לדוגמא תיק 1/1285294, תיק 1/1303799, תיק 1/1264600, תיק 1/1265220, ועוד.

* * *

על רוב ההערות ההלכתיות הנוספות שהעיר הגר"ד לאו שליט"א השבתי כבר במאמרי 'שיעור דמי מזונות - המשך' הנ"ל, ומשם באלה, ובעזרת ה' עוד אשיב בהרחבה בעיתו ובזמןנו. סוף דבר, אני מקווה כי נזכה לבן סוגיות נכבדות אלו, הנוגעות לחי' נפש ממש, כדרך של תורה, ומתוך ליבון הדברים כפי שזה עשה באסנניה הנכבדה של 'המעין' יתבררו הדברים ונדונן דין אמת לאמתינו. האמת והשלום אהבו.

הרב אוריאל אליהו, עיןב

* * *

בעניין יחסו של רשי' הילמן זצ"ל להידוש הסמוכה

לעורך שלום.

בגיליוון הקודם הקודם של 'המעין' (גיל' 242 [تمוז תשפ"ב] עמ' 28-27) הובאו מכתבים של רידב"ז מסלוצק-צפת אל רשי' הילמן מגלוון (סקוטלנד; אח"כ בירושלים). בסוף המכתב השני מבקש רידב"ז מרשי' הילמן להודיעו מה דעתו בעניין קביעת בית דין גדול בירושלים בזמן זהה. בהקדמה למכתב נכתב שלא ידוע אם ומה השיב הרב הילמן לרידב"ז, ושבספר 'יאשיבה שופטיך' מאות הרב צבי מקובסקי נדפס מכתב של רשי' הילמן למחבר משנת תרצ"ה בעניין הסמוכה וחידוש הסנהדרין בימינו, ושם הוא מזכיר ש'זה כשלושים וחמש שנה נדרש בזה מהריה'ג רב מנדל הכהן ז"ל רב העדה האשכנזית בקהיר', וש'בשלחי דק"יטא תרע"ד⁶ נשאל צואת מהגאון הגדול רידב"ז זצ"ל מצפת ת"ו', יעון שם.

אני שמח לבשר לקוראי 'המעין' שמצאתי את מכתב התשובה הנזכר בארכיוון המדינה בירושלים, והדפסתי אותו לאחרונה בתוספת מבוא והערות בקובץ 'המשביר' כרך שמנני (ברוקלין ניו יורק אד"א תשפ"ב עמ' כג ואילך) בתוך מאמרי 'مقالات מן הארכיוון ח"ב'. מזכיר במאמר ארוך שכותב הרב הילמן לרידב"ז ולד"ני קהיר ואלכסנדריה בעבר שבת פרשת יתרו [ט"ז בשבט] תרע"ג⁷, ובו הוא מציג את צרכי הספק בסוגיית חידוש הסמוכה

6. כנראה זצ"ל עשרים וחמש שנה ולא שלושים וחמש, מפני שהרב אהרן מנדל הכהן הנ"ל הדפיס את ספרו 'סמיכת חכמים' בשנת תרע"א.

7. זצ"ל תרע"ב, ראה בהערה הבאה.

8. ואם כן זצ"ל שהמכתב של רידב"ז אל הרב הילמן נכתב בשלהי דק"יטא תרע"ב, ובוודאי שלא תרע"ד כפי שכותב הרב הילמן בטיעות - שהרי רידב"ז נפטר בצפת בר"ה תרע"ד.